

T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KIRSAL KALKINMA DESTEKLERİ KAPSAMINDAKİ GENÇ ÇİFTÇİ
RUMİNANT HAYVANCILIK PROJELERİNİN VERİMLİLİĞİNİN
ARAŞTIRILMASI

AYSUN YILMAZ

ZOOTEKNİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATAY
AĞUSTOS-2019

T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KIRSAL KALKINMA DESTEKLERİ KAPSAMINDAKİ GENÇ ÇİFTÇİ
RUMİNANT HAYVANCILIK PROJELERİNİN VERİMLİLİĞİNİN
ARAŞTIRILMASI**

AYSUN YILMAZ

ZOOTEKNİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HATAY
AĞUSTOS-2019**

T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KIRSAL KALKINMA DESTEKLERİ KAPSAMINDAKİ GENÇ ÇİFTÇİ
RUMİNANT HAYVANCILIK PROJELERİNİN VERİMLİLİĞİNİN
ARAŞTIRILMASI**

AYSUN YILMAZ

ZOOTEKNİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Prof. Dr. Mahmut KESKİN danışmanlığında hazırlanan bu tez tarihinde
aşağıdaki jüri üyeleri tarafından **OYBİRLİĞİ** ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mahmut KESKİN
Başkan

Unvanı Adı SOYADI
Üye
Üye

Unvanı Adı SOYADI
Üye
Üye

Kod No:

Prof. Dr. Erdal SERTKAYA
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

29.08.2019

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını ve tez üzerinde Yükseköğretim Kurulu tarafından hiçbir değişiklik yapılamayacağı için tezin bilgisayar ekranında görüntülendiğinde asıl nüsha ile aynı olması sorumluluğunun tarafıma ait olduğunu beyan ederim.

AYSUN YILMAZ

ÖZET

KIRSAL KALKINMA DESTEKLERİ KAPSAMINDAKİ GENÇ ÇİFTÇİ RUMİNANT HAYVANCILIK PROJELERİNİN VERİMLİLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI

Bu çalışma Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmiş olan Genç Çiftçi projesi uygulamasının Hatay ölçeğinde değerlendirilmesi için yapılmıştır. Yetiştiriciler ile proje hakkındaki görüşlerini sorgulayan ve 62 sorudan oluşan anket formu kullanılarak anket yapılmıştır. Anket ile toplanan veriler SPSS paket programında frekans analizi yapılarak değerlendirilmiştir. Proje sonunda yetiştiricilere istedikleri verim yönü ile uyumlu hayvan dağıtılmadığı, yetiştiricilerinin eğitim seviyelerinin düşük olduğu, maddi durumu yetersiz olan yetiştiricilerin proje yararlanıcısı olarak seçilmiş olmaları nedeni ile hayvanların bakımında sorunlar olduğu, bu nedenle istenilen verimlerin sağlanamadığı, özellikle büyükbaş hayvanlarda üreme problemleri bulunduğu ve bu durumun zorunlu yapay tohumlama uygulamasından kaynaklanmış olabileceği belirlenmiştir. Belirlenen bu aksaklıklara rağmen proje yararlanıcıları, genellikle hayvancılık yapmaktan memnun olduklarını ve bu işi sürdürmek istediklerini belirtmişlerdir.

2019, 54 sayfa

Anahtar Kelimeler: genç çiftçi, sığır, koyun, sorunlar

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE PRODUCTIVITY OF YOUNG FARMER RUMINANT LIVESTOCK PROJECTS UNDER RURAL DEVELOPMENT SUPPORT

This study was conducted to evaluate the application of the Young Farmer Project implemented by the Ministry of Agriculture and Forestry on the Hatay scale. A questionnaire consisting of 62 questions was used to question the opinions of the breeders about the project. The data collected by the questionnaire were evaluated by frequency analysis in SPSS package program. At the end of the project, the animals were not distributed to the breeders in accordance with the desired yield aspect, the level of education of the breeders was low, the problems in the care of the animals were not achieved due to the fact that the breeders who were inadequate financial status were selected as project beneficiaries, therefore the desired yields could not be provided, and especially in bovine breeding problems. artificial insemination. Despite these problems, the project beneficiaries stated that they are generally pleased with the animal husbandry and want to continue this work.

2019, 54 pages

Key Words: Young farmer, cattle, sheep, problems

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamın gerçekleştirilmesinde, eğitim hayatım boyunca değerli bilgilerini benimle paylaşan, kullandığı her kelimenin hayatıma kattığı önemi asla unutmayacağım saygıdeğer danışman hocam, Prof. Dr. Mahmut KESKİN'e, çalışmam boyunca her soruma cevap bulmaya çalışan, bir an olsun yardımlarını esirgemeyen hem arkadaşım hem de hocam olan Doç. Dr. Sabri GÜL'e, çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen kızlarım Melisa ve Pelin YILMAZ'a ve hayatımın her evresinde bana destek olan annem Ganime ÖZKÖSE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
TEŞEKKÜR.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	V
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	VI
1. GİRİŞ.....	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	5
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	19
3.1. Materyal.....	19
3.2. Yöntem.....	19
4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA	20
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	39
KAYNAKLAR.....	42
ÖZGEÇMİŞ.....	49
EKLER.....	50

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Hatay il ve ilçeleri haritası.....	19
Şekil 4.1. Yetiştiricilerin eğitim durumları.....	21

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 4.1. Genç çiftçi projesi işletmelerindeki yetiştiricilere ait bilgiler (%).....	22
Çizelge 4.2. Yetiştiricilerin yetiştiricilik, arazi ve ikamet durumları (%).....	24
Çizelge 4.3. Proje yararlanıcılarının hayvan talepleri ve özellikleri (%).....	25
Çizelge 4. 4. Proje yararlanıcılarının barınak özellikleri (%).....	27
Çizelge 4.5. Hayvan besleme uygulamaları (%).....	28
Çizelge 4.6. Proje hayvanları için mera durumu (%).....	29
Çizelge 4.7. Kayıt tutma ve kayıt çeşitliliği (%).....	31
Çizelge 4.8. Döl verim ve bazı gebelik-doğum dönemi uygulamaları (%)	32
Çizelge 4.9. Süt emme dönemi ve süt üretimi (%).....	34
Çizelge 4.10. Hayvan sağlığı uygulamaları (%).....	36

1. GİRİŞ

Türkiye’de 1990 yılında 40.5 milyon baş koyun, 11.0 milyon baş keçi ve 11.4 milyon baş sığır bulunurken, her üç tür için de hayvanların varlığının zaman içerisinde önemli ölçüde azaldığı ve 2009 yılında koyun sayısının 21.8 milyon, keçi sayısının 5.1 milyon ve sığır sayısının 10.7 milyon başa kadar gerilediği görülmektedir. Bu tarihten sonra Türkiye hayvancılığı, sayısal olarak yeniden toparlanmaya başlamış ve 2017 yılında koyun sayısı 33.7 milyon, keçi sayısı 10.6 milyon ve sığır sayısı 15.9 milyon başa yükselmiştir (TUİK, 2018).

Türkiye’de 2017 yılı için toplam süt üretimi 20.7 milyon ton, kırmızı et üretimi ise 1.1 milyon ton olup kişi başına üretim aynı ürün sırası ile 255 kg ve 13.9 kg’dır (TUİK, 2017). Hayvansal üretime ilişkin bu değerlere baktığımızda ülkede kişi başına süt üretiminin yeterli ama kırmızı et üretiminin yetersiz olduğu görülmektedir. Süt üretim değerinin yüksek olması nedeni ile zaman zaman hayvancılıkta ekonomik krizler ortaya çıkabilmekte ve bu dönemlerde ekonomik kaygılardan dolayı sütçü hayvanlar dahi et üretimi amacı ile kesilebilmektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı bu gibi krizlerin yaşanmaması ve üreticinin desteklenmesi amacı ile zaman zaman hayvancılığa dayalı sosyal riski önleme projelerini hayata geçirebilmektedir. Ancak bu projeler hazırlanırken mevcut durum iyi analiz edilmeli, bölgelere ve hatta il ve ilçelere göre değişik stratejiler belirlenmeli ve uygulanmalıdır. Bu kapsamda desteklenecek yada teşvik edilecek tür ve ırklar belirlenirken bölgenin coğrafi özellikleri, yetiştiricilerin hayvancılık kültürleri ve mera durumları gibi değişik çevresel şartların dikkate alınması gerekmektedir.

Hayvancılıkta işletme masrafları içerisinde en önemli payı alan yem giderlerinin desteklenmesi öngörülen hayvan türünün seçiminde dikkate alınması, sürdürülebilir bir üretim için en önemli konudur. Örneğin, yağışı az bölgelerde ve zayıf otlaklarda en kolay yetiştirilen hayvan türü koyundur ve bu alanlarda koyun yetiştiriciliğine yönelik projelerin geliştirilmesinde yarar bulunmaktadır. Buna karşılık dağlık, engebeli çalı tipi bitkilerin olduğu alanlarda ise keçi tercih edilmeli ve buna göre planlanmalar yapılmalıdır. Mera kalitesinin daha iyi olduğu ya da ucuza yem bitkisi üretiminin yapılabileceği ve yağışın yeterli olduğu bölgelerde ise sığır yetiştiriciliği uygun bir hayvan yetiştirme koludur.

Türkiye’de koyun yetiştiriciliğinin özel bir yeri vardır. Çünkü koyunlar verimsiz meralarla nadas, anız ve bitkisel üretime uygun olmayan, başka türlerin yararlanamadığı alanları değerlendirerek et, süt, yapağı, gübre ve deri gibi ürünlere dönüştürülebilme yeteneğine sahiptirler. Büyük oranda düşük verimli yerli ırklarla yapılan Türkiye koyunculuğu ağırlıklı olarak otlatmaya dayalı besleme koşulları ve sınırlı girdi ile üretimin hedeflendiği ekstansif bir yapıya sahiptir. Sektörün bu özelliklerine; işletmelerin küçük ve cılız bir yapıya sahip olması, girdi temini, ürün pazarlama ve değerlendirme olanaklarının yetersizliği, buna bağlı olarak üreticinin pazar fiyatından düşük pay alması, üretimin büyük ölçüde geçimlik olarak yapılması da eklenebilir (Ertuğrul ve ark., 2010).

Türkiye’de sığır yetiştiriciliği ve endüstriyel tavukçuluğa yapılan teşvikler ve yatırımlar özellikle koyun ve keçi yetiştiriciliğini olumsuz etkilemiştir. Ancak ülke genelindeki iklim ve mera koşulları nedeni ile entansif yapılmak zorunda olan kültür ırkı sığır yetiştiriciliği, özellikle yem fiyatları olmak üzere girdilerdeki fiyat artışlarını üretim ile karşılanamaması nedeni ile sık sık krize girmektedir. Artan süt üretiminin fiyat üzerine olumsuz etkisi süt sığırıcılığını olumsuz etkilemektedir. Bu durumu önleyebilmek için bazı bölgelerde et sığırıcılığı, koyun yada keçi yetiştiriciliği desteklemelerine öncelik verilmelidir. Bazı bölgelerdeki mera ve iklim şartlarına uygunluklarının yanı sıra, koyun ve keçi sütü ve eti üretiminin genel süt ve et üretimi içindeki payının %10’un altında olması (TUIK, 2018) dikkate alındığında bu türlerin teşvikinin önemi daha iyi görülmektedir.

Ruminant hayvan yetiştiriciliğindeki mevcut durumun da dikkate alınması ile kırsalda yaşayan yetiştiricilerin ya da işsizlerin desteklenmesine yönelik projeler, hem ülke hayvancılığı hem de toplum refahı açısından önem arz etmektedir.

Ülke, bölge ve disiplinler açısından kırsal kalkınmanın tanımı ilk kez BM Örgütü tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre kırsal kalkınma; küçük toplulukların içinde bulundukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması sürecidir (Anonim, 2017).

Kırsal kalkınma Türkiye’de 4 Mayıs 2007 tarihinde kabul edilmiştir. 5648 sayılı “Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında

Kanun” 18/05/2007 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. O günden beri yapılan kırsal kalkınma uygulamaları ile kırsalda yaşayan insanların gelirlerini ve refahını artırmak, sosyo-kültürel gelişmelerine katkıda bulunmak, köy-kent arasındaki farklılığı azaltarak kırsal kesimde yaşayan ailelerin kendi kendine yetebilmesini sağlamak amacıyla faaliyetlerde bulunulmuş ve bulunulmaya devam etmektedir.

Kırsal kalkınmanın temel hedefi, herhangi bir geliri ve mülkiyeti olmayan, fakir ve küçük çiftçilerin gelir düzeyinin artırılmasına katkı sağlayacak tarımın yapılması ve çevre koruma ile sürdürülebilirliktir. Yine bu yaklaşım kapsamında, kırsal toplum içerisinde daha dezavantajlı grup olan kadın ve çocukların toplum içerisindeki yerinin güçlendirilmesine de özel bir önem verilmektedir.

Ülkemizde, kırsal bölgelerin kalkınmasını sağlamak ve bölgeler arasında gelir dağılımındaki dengesizliği azaltmak amacıyla farklı stratejiler geliştirilmiş, bu stratejiye paralel olarak, az gelişmiş bölgelere yönelik iç ve dış kaynaklı projeler hazırlanarak uygulamaya konulmuştur.

Bu projeler kapsamında, bölgesel bazda genel bir kalkınmanın sağlanabilmesi ve yerinde yönetim yaklaşımının hayata geçirilmesi amacıyla bölgesel kalkınma birimleri kurulmuştur. Bu tür kurumsallaşma Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile başlamış ve Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP), Konya Ovası Projesi (KOP) ve Doğu Anadolu Projesi (DAP) Bölge Kalkınma İdareleri ile devam etmektedir. Geçmişte uygulamaya konulan iç ve dış kaynaklı kırsal kalkınma projeleri, son yıllarda kurulan Kalkınma Ajansları ve uygulamaya konulan KÖSİP, KÖYDES, BELDES, SODES ve SUKAP projeleri de bu yaklaşımın bir sonucudur. Bu projeler, sürdürülebilir kalkınma felsefesi üzerine kurulmuşlar; kalkınmada eğitim, adalet, katılımcılık, çevre koruma, istihdam, mekânsal planlama ve altyapının geliştirilmesini temel strateji olarak benimsemişlerdir (Anonim, 2017).

Türkiye’de kırsal alanlarda yaşayan nüfusun % 66,4’ü tarımsal faaliyetlerde bulunmakta ve gelirlerini bu yolla sağlamaktadırlar. Kırsal kalkınma kavramı, ülkemizde uzun süre ağırlıklı olarak tarım politikalarının bir tamamlayıcısı olarak algılanmıştır. Fakat son yıllarda özellikle AB katılım sürecinin bir yansıması olarak, kırsal kalkınmanın tanımı ile ilgili algılamının değiştiği ve tarım dışı temaların ağırlık kazandığı gözlenmektedir (Anonim, 2017).

Hatay ilinin en önemli geçim kaynaklarından biri de tarımdır. Üretim miktarı, ekim alanı ve çeşitlilik bakımından önemli bir tarım bölgesidir. Yılda birden fazla üretimin gerçekleştirilebildiği, daha ekonomik olan sera ve örtü altı yetiştiriciliğinin çok yaygın ve geniş kitlelerce yapılabildiği Hatay ilinde hayvancılık ve meyve yetiştiriciliği de önemli geçim ve üretim kaynaklarındandır (Dağıstan ve ark., 2004).

Kırsal kalkınma projesi kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından Türkiye genelinde 2016 yılında başlayıp 2018 yılında sona eren Genç Çiftçi projesi ile Hatay ilinin tüm ilçelerinde çiftçilere 2016 ve 2017 yıllarında $100 \text{ çiftçi} \times 40 \text{ baş} = 400 \text{ baş koyun}$, $232 \text{ çiftçi} \times 6 \text{ baş} = 1392 \text{ baş sığır}$ ve $8 \text{ çiftçi} \times 40 \text{ baş} = 320 \text{ baş keçi}$ dağıtılmıştır.

Bu proje ile genç üreticilerin köyden kente göçünün engellenmesi ve ülke ekonomisine katkı sağlanması amaçlanmıştır. Projenin amacı, dar gelirli genç üreticilerin gelir seviyesini yükseltmek, asıl yaşam merkezi köy olup şehirde düşük maaşla çalışan genç nüfusun köye geri dönmesi ve tekrar tarıma kazandırılmasını sağlamaktır.

Bu tez çalışmasında “Genç Çiftçi Projesi” kapsamında Hatay İl ve İlçe Tarım ve Orman Müdürlükleri tarafından yararlanıcı olarak seçilen yetiştiriciler ile anketler yapılarak, yetiştiricilerin sosyo-kültürel yapıları, projeden beklentileri ve bu beklentilerin ne ölçüde gerçekleşebildiği, proje ile ilgili yaşanan sorunlar ve muhtelif çözüm önerileri ile yetiştiricilere dağıtılan küçükbaş ve büyükbaş hayvanların verimlilikleri araştırılmıştır. Yarıca, çalışmada Türkiye genelinde uygulanan Genç Çiftçi Projesinin sahadaki olumlu ya da olumsuz yansımaları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Şekerden (1986), Amasya ilinde yürüttüğü bir araştırmada, işletmelerin %28'inin hayvanlarını merada otlattıklarını, %12'sinin ise dışarıdan ot satın aldıklarını ve işletmelerde kaba yem olarak en fazla saman tercih edildiğini bildirmiştir.

Tümer ve Ağmaz (1989) tarafından Ege bölgesinde yapılan çalışmada işletmelerin % 37.2'sinde yonca, % 34'ünde fiğ, % 11.2'sinde mısır ekilmekte olduğu, %71.4'ünün çiğ sütü toptan, % 12.8'inin ise perakende olarak sattıkları, % 79.9'unda kesif yem olarak fabrika yemi kullanıldığı, kalanların ise küspe, arpa, kepek ve mısır kullanarak kesif yem yaptıkları bildirilmektedir.

Akman ve Özder (1992) tarafından Tekirdağ'da yapılan çalışmada işletmelerin % 42.7'sinin kuru dönemde ayrı bir besleme programı uygulanmadığını, %11'inde hayvanlara sürekli su verildiği kalanlarda ise 2 ile 4 defa arasında değişen sayıda sulama yapıldığı, sağımın işletmelerin % 24'ünde elle, % 76'sında makine ile yapıldığını bildirilmiştir. Araştırma bölgesindeki işletmelerin % 85'i doğan buzağların göbeklerini dezenfekte ettiğini ve % 50'sinin doğumdan 2 ay sonra kızgınlık gösteren inekleri doğal aşım ile çiftleştirdikleri bildirilmiştir.

Kılıç (1993) tarafından Kocaeli yöresinde yapılan çalışmada bölgede çayır-mera alanlarının uygun koşullara sahip olmadığı ve hayvan beslemede kalite ve kantite olarak kaba yem sorunu olduğu bildirilmiştir. İşletmelerde kaba yem olarak saman tercih edildiği ve silaj kullanımının yetersiz olduğunun ifade edildiği çalışmada hayvanların fizyolojik dönemlerine uygun olarak beslemediği bildirilmiştir. Üretilen sütün %61.44'ünün perakende, %22.89'unun toptan satıldığı ve sadece %1.20'sinin aile içerisinde tüketildiğinin ifade edildiği çalışmada bölgede yapay tohumlama ve doğal aşım yapıldığı, çoğu işletmede boğa bulundurulmadığı, işletme sahiplerinin ana uğraşlarının hayvancılık olmadığı ve kadınların ilerin içerisinde yer aldığı da belirtilmiştir.

Karaca ve ark. (1993) tarafından Doğu Anadolu bölgesinin bazı illerinde yapılan çalışmaya göre yetiştiriciler ortalama 49 yaşındadır ve ailelerle ortalama olarak 14 birey bulunmaktadır. Bölgede küçükbaş hayvan barınakları çoğunlukla evlere bitişik olarak inşa edilmiştir. Yapı malzemesi olarak ise taş, toprak ve ahşap kullanılan bölgede işletmelerde ortalama koyun sayısı 52, keçi sayısı ise 17 olarak ifade edilmiştir.

Yetiştiricilerin damızlık koçlarını kendi sürülerinden seçtiği ve koç katımının Eylül, Ekim ve Kasım aylarında yapıldığının belirtildiği çalışmada koyunlarında ortalama olarak laktasyon süresi 133 ± 20 gün, günlük süt verimleri 582 ± 185 g, doğuran koyun başına kuzu sayısı 1.04 ± 0.07 , yaşama gücü $\% 89.1 \pm 9.5$, kuzularda pazarlama ağırlığı ise 27.06 ± 6.42 kg olarak belirtilmiştir.

Şahin (1994), Ankara İli Ayaş ilçesine yürüttüğü çalışmada, toplam sığır varlığının $\% 75.68$ 'inin Siyah-Alaca, $\% 21$ 'inin Siyah Alaca melezi, $\% 0.15$ 'inin Sarı Alaca, $\% 0.46$ 'sının Sarı Alaca x Siyah Alaca melezi, $\% 0.61$ 'inin Esmer, $\% 1.98$ 'inin Yerli ırk sığırlardan oluştuğunu saptamıştır. En fazla ekimi yapılan yem bitkisinin yonca olduğunu ve yonca için ayrılan işletme tarım arazisi büyüklüğünün 0.5-13 dekar arasında değiştiğini saptamıştır. Toplam sığır varlığının $\% 51.10$ 'unun inek, $\% 13.68$ 'inin düve, $\% 16.1$ 'inin dana, $\% 16.41$ 'inin buzağı, $\% 2.74$ 'ünün boğa olduğunu, işletme kapasitesi arttıkça işletme başına ortalama inek sayısının arttığını bildirmiştir. İşletmelerin $\% 83.49$ 'unun ürettiği sütü toptan, $\% 8.74$ 'ünün perakende, $\% 0.97$ 'sinin mamul şeklinde, $\% 3.88$ 'inin yarısını tüketip yarısını sattığını ve $\% 0.97$ 'sinin kışın toptan satıp, yazın perakende sattığını bildirmiştir. İşletmelerin $\% 46.60$ 'ının yapay tohumlama yöntemini $\% 38.83$ 'ünün doğal aşım yöntemini, $\% 14.57$ 'sinin her iki yöntemi de kullandığını bildirmiştir. İşletmelerin $\% 58.25$ 'inde mastitis, $\% 24.27$ 'sinde ayak-tırnak, $\% 27.18$ 'inde güç doğum, $\% 12.62$ 'sinde yavru atma, $\% 46.60$ 'ında döl tutmama, $\% 2.91$ 'inde düzensiz kızgınlık, $\% 7.77$ 'sinde kısırlık ve $\% 37.86$ 'sında ise ilk 6 aya kadar buzağı ölümü sorunlarının olduğunu saptamıştır.

Ersoy (1994) tarafından Bursa ilinde yapılan çalışmada işletmelerin $\%79.57$ 'sini 1-6 baş ineğe sahip küçük işletmeler olduğu, yem bitkisi üretimi yapılan alanların 18 dekar olduğunu, kaba yem olarak saman ve çayır otunun tercih edildiği ve işletmelerin sadece $\% 8.6$ 'sının silaj kullandığı, ineklere günlük 11 kg/baş kesif yem verildiği, buzağların ise günlük 6 kg süt içtikleri belirtilmektedir.

Kaymakçı ve ark. (1998) yaptıkları çalışmada Doğu Anadolu Bölgesi koyunculuk işletmelerini aile işletmeleri, besi işletmeleri ve alım-satım işletmeleri olarak üç gruba ayırmışlardır. Araştırmacılar, bölge koyun popülasyonunun çoğunluğunun aile işletmeleri tarafından yetiştirildiğini, bu işletmelerde hane halkı sayısının 10-20 arasında değiştiğini ve ortalama olarak 14 olduğunu, işletmelerdeki arazi varlığının büyük bir varyasyona sahip olduğunu (5-300 dekar), hiç arazisi olmayan işletmelerin

bulunabildiğini, ortalama arazi büyüklüğünün ise 110 dekar olduğunu ve işletmelerde ortalama 50 baş koyun bulunduğunu bildirmişlerdir. Sürülerin merada otlatılmasında ortak çoban tutma uygulaması ile ortak sürü oluşturma yaygın olduğu bölgede serbest koç katımı yapılmaktadır ve aşım lar Eylül Ekim aylarında gerçekleşmektedir. Bölgede kuzular 4 aya kadar süt emebilmekte olup anaların sağımına laktasyonun 1-3. ayında başlanmakta ve 4-4.5 ay sağılabilmektedirler. Koyunlarda ve koçlarda canlı ağırlık sırası ile 45-50 kg ve 60-70 kg; ikizlik oranı ise % 4-8 arasında; laktasyon süt veriminin ise 60-70 kg olarak bildirilmiştir. Sürü yönetiminin meraya dayalı olduğu bölgede koyun ve kuzular 6-8 ay meradan yararlanmaktadır.

Sarı (1998), tarafından yapılan çalışmada Konya bölgesinde süt sığı rı işletmelerinde bulunan nüfusun % 7.4 'ünün okuma yazma bilmediği, %72.2'sinin ilkokul mezunu olduğu bildirilmektedir. İşletmelerin % 54'ünde yapay tohumlama %46'sında doğal aşım kullanılmaktadır. Bölgedeki işletmelerin % 57.1 'inde yonca ekildiğinin, işletme başına ortalama 3.5 dekarlık yonca ekim alanının düştüğünün ifade edildiği çalışmada buzağılara doğduklarında ağız sütü verildiği, buzağ ıların %74.6 oranında emiştirme ve % 25.4 oranında elden süt içirilerek büyütüldüğü, süt hayvancılığında en önemli sorun olarak, girdi maliyetlerinin yüksekliğini ifade edenlerin oranının % 76.2 olduğu da çalışmada belirtilmiştir. Çalışmada ayrıca yetiştiricilerin hayvan sağlığı ve hijyeni konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve süt verim kayıtlarının tutulmadığı da bildirilmiştir.

Çalış (1999), Çanakkale ili merkez ve köylerinde süt sığı rı yetiştiriciliği yapan işletmelerin % 83.28'i 1-5 baş arasında değişen miktarlarda Holstein ineğ e sahip olduğunu bildirmişlerdir. İşletme sahipleri 3-8 kg/gün arasında değişen miktarlarda süt yemi kullandıkları ve yöredeki çayır-mera alanlarının uygun koşullara sahip olmadığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda yörenin iç kesimlerinin dağlık bir yapı göstermesi nedeni ile hayvancılığın kıyı şeridindeki ovalık kesimde daha fazla geliştiği ifade edilmiştir. Üreticilerin yeterli miktar ve kalitede kaba yeme sahip olmadıkları ifade edilirken, işletmelerin % 35.7 'sinde 1-10 kg/gün arasında değişen miktarlarda kaba yem kullanıldığı belirlenmiştir. İşletmelerin % 64.23'ünde silaj kullanılmamakta ve süt ineklerinde kesif yem kullanımı süt verimine göre yapılmamaktadır. Yetiştiricilerin başlıca sorunlarının yem fiyatlarının yüksek oluşuna karşın süt fiyatlarının düşük

olması; kredi, pazarlama, yem kalitesi, mekanizasyon eksikliği; veteriner ve hayvan sağlığı hizmetlerinin yetersizliği gibi sorunlar olduğu saptanmıştır.

Deniz (2009) tarafından yapılan çalışmada Hakkari’de koyunculuk işletmeleri için işletme başına arazi büyüklüğü 7.44 dekar olarak bildirilmiş, bu arazilerin % 63.6’sının çayır-mera arazisi olduğu belirtilmiştir. Laktasyon süt veriminin 50 kg olarak ifade edildiği çalışmada işletmeler verim düzeylerinin düşük ve küçük ölçekli işletmeler olarak nitelendirilmiştir.

Şahin (1999), yapmış olduğu çalışmada Doğu Anadolu Bölgesi için hayvancılığın tarımsal üretimde zaten düşük olan payının giderek azaldığını, belirtmiştir. Araştırmacı hayvancılığın sorunlarının özellikle yapısal ve ekonomik nedenlerden kaynaklandığını bildirmektedir. Araştırmada bölge için hayvan yetiştiriciliğinde örgütlenmenin yeterli olmadığını, bölgenin konumu nedeni ile hastalık riskine açık olduğu, hayvan yetiştiriciliğinde verimsiz meralarda otlatmanın yağın olduğu belirtilmektedir. Bölgede kente göçün aile işletmeciliği için tehdit oluşturduğu, gerek iç göç gerekse terör olayları nedeni ile merada küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yok olma riski yaşadığı belirtilmektedir. Bu nedenlerle bölge hayvancılığın geleneksel yapısının değiştirilerek, entansif hayvancılığın özendirilmesi gerektiği de araştırmacı tarafından belirtilmiştir.

Öğün ve Kaya (1999), Gaziantep bölgesinde bulunan süt sığırları işletmelerinin tümünde uygun sulama ve arazi şartları olmasına rağmen yem bitkileri ve slaj ekiminin olmadığını kaba yem olarak genellikle saman kullanıldığını bu nedenle işletmelerin tümünde kaliteli kaba yem tüketilmediğini tespit etmiştir. Ayrıca araştırmacı işletmelerdeki süt sığırlarının her ne kadar süt yemi kullanılsa da bu yemi uygun dönemlere göre kullanmadığını çünkü süt sığırları beslenmesi veya uygun besleme yöntemleri hakkında bilgisiz olduklarını tespit etmiştir.

Direk ve ark. (2000), Konya bölgesindeki küçükbaş hayvan işletmelerindeki anaç koyun sayısının sürünün %63.60 ı olduğunu ,%21.17 sinin toklu , %13.47 sinin kuzu ve % 1.76 sinin de koç olduğunu tespit etmiştir. aynı çalışmada araştırmacı sürüdeki koç katımının serbest yapıldığını ek yemleme (flushing) yapılmadığını barınakların bakımsız ve ilkel olduğunu ve sağlık koruma önlemlerinin yetersiz olduğunu bildirmektedir.

Dellal (2000a), tarafından Antalya ilinde yapılan çalışmada, Kıl keçi yetiştiricileri için toplam hane halkı sayısı 6.3 ± 0.26 kişi, ortalama yaşı 51.6 ± 1.14 , keçi

yetiştiriciliğinde deneyim süresi 33.6 ± 5.27 yıl olarak bildirilmiştir. Bölgede keçi işletmeleri için toplam arazi büyüklüğü ve teke altı keçi sayısı sırasıyla 34.5 ± 11.58 dekar ve 213.3 ± 37.4 baştır. Kıl keçi yetiştiricileri kaba yem ihtiyacını makilik alanlar (% 49) ve orman içi meralardan (% 47) sağlamaktadırlar. Genelde aile bireyleri tarafından sürü yönetiminin gerçekleştirildiği bölgede işletme başına düşen çoban sayısı ise 2.3 ± 0.33 olarak tespit edilmiştir.

Dellal (2000b), Antalya, Elmalı, Kaş, Korkuteli , Manavgat , Gazipaşa ve Gündoğmuş bölgesinde yaptığı bir çalışmada ilkinde damızlık yaşını tekelerde 1.7 ± 0.14 yıl , dişilerde 2.0 ± 0.16 yıl ;damızlıkta kalma süresini ise tekelerde 5.1 ± 0.38 yıl , dişilerde 6.38 ± 0.41 yıl olarak belirtmiştir . Araştırmacı yavruların süttten kesim yaşını 2.5 ± 0.25 ay, sağım süresini ise 3.8 ± 0.51 ay olarak belirtmiştir. İlk kırımın Ağustos ayında yapıldığını ve kırım yaşının 1.3 ± 0.09 yıl olduğunu tespit etmiştir

Bakır ve Demirel (2001), Yaptıkları araştırmada Van bölgesinde 1987-1996 yıllarında dağıtılan kültür ırkı sığır işletmelerinde en fazla süt yemi, besi yemi, kepek ve arpa kırığı tüketildiğini, kaba yem olarak ise yonca korunga şeker pancarı saman şeker pancarı posası kıyılmış çayır otu kullanıldığını tespit etmiştir. Araştırmacı kaba yem kullanımının ilçelerde daha yoğun olduğunu ($11 \text{ kg}'ın \text{ üzerinde}$), il merkezinde ise daha az olduğunu ($1-10 \text{ kg arası}$) gözlemlemiştir. Araştırmacı süt yemi kullanımının hayvan başına $1-8 \text{ kg/gün}$ arasında değiştiğini ilçelerde süt yemi kullanımının daha fazla olduğunu tespit etmiştir.

Azaboğlu ve ark. (2002), Trakta ili ve çevresinde 252 işletmede yaptığı çalışmada ineklerin ortalama verimini 4443.5 litre olarak tespit etmiştir. Araştırmacı bu bölgedeki işletmelerde kaba yem tüketiminin yılda 14.6 ton, silaj tüketiminin 47.1 ton ve karma yem tüketiminin yılda 8.18 ton olduğunu belirlemiştir. Ayrıca işletmelerin büyük kısmının(%86) kaba yemi kendisinin ürettiğini , % 14 kısmının kaba yemi başka üreticilerden satın aldığını, %47.1 lik kısmının ise fabrika yemini kullandığını tespit etmiştir. İşletmeciler fabrika yeminin % 2.9'unun fabrikadan ve % 50'sinin kooperatiftten aldığını tespit etmiştir. Bölgedeki yem bitkisi ekim alanlarının mısır 9.67 dekar ,arpa 10.2 dekar , yulaf 10.4 dekar , yonca 3.6 dekar ve fiğ ise 11.8 dekar olduğunu tespit etmiştir.

Dellal ve ark. (2002a), Güney Doğu Anadolu Bölgesindeki küçükbaş işletmelerinin % 98.9 u köyde yerleşik şekilde yetiştiricilik yapmakta ve bu işletmelerin %88.4 ünün şahıs malı olduğu ve işletmelerin ev ile yanyana veya altalta yapılmış olduğu tespit edilmiştir Aynı araştırmada meraların köyün ortak merası olduğu ve çobanlarında aile fertleri arasından olduğu belirtilmiştir. Araştırmacı bölgede koç katımının Haziran –Temmuz aylarında başlayıp Eylül ayına kadar sürdüğünü ,teke katımının ise Ağustos – Eylül aylarında başlayıp Ekim –Kasım ayına kadar devam ettiğini tespit etmiştir . Doğumlar Kasım ayında başlayıp Mart ayına kadar devam ettiği tespit edilmiştir. Kuzularda süten kesim yaşı 3.2 ay, oğlaklarda ise bu süre 3.3 ay olarak belirtilmiştir. İşletmelerin büyük çoğunluğunda (%88.8) dezenfeksiyon yapılmakta tamamında da koruyucu aşı uygulanmakta olduğu araştırmacı tarafından tespit edilmiştir. Hayvanlara yem olarak mera ve ormanların dışında dane yem (%100), saman (%100), anız (%80.5), karma yem (%100) ve slaj (%0.4) verildiği belirtilmiştir.

Dellal ve ark. (2002b)' Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamındaki bölgelerde yaptığı çalışmada işletmelerin elde ettikleri sütün %92.4 lük kısmını aile içinde ve pazarda değerlendirdiğini, bu sütün %82.9 kısmını peynir olarak pazara sunduğunu belirtmiştir. Araştırmada küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin %66.4 ü süt ve süt ürünlerinden elde ettiği karın çok düşük olduğu bunun sebebinin ise elde ettikleri süt ve süt ürünlerini pazarlarken aracılardan yararlandıkları olarak belirtilmiştir. İşletmelerin %93.2 si ürettikleri küçükbaş gübresini aile içinde kullanırken %0.8 lik kısmı bu gübreyi satmakta olduğu belirtilmiştir. Araştırmacı bu bölgedeki işletmelerin %76.5 inde damızlık dışı erkek ve dişi hayvanları besiyeye alarak değerlendirecekken büyük çoğunluğunun düzenli olarak besicilik yapmadığını, bu nedenle damızlık dışı hayvanları besicilere veya kasaplara sattığını, bir kısmının da besiyeye alındıktan sonra canlı olarak sattıklarını tespit etmiştir .

Bardakçioğlu ve ark. (2004), Aydın bölgesinde % 51.3 oranında yarı açık ahır tipi bulunurken , % 48.7 oranında da kapalı ahır tipi bulunduğunu ve bu ahırlarda kullanılan çatı malzemesinin kiremit ıtermitve sacdan oluştuğunu tespit etmiştir. Ayrıca araştırmacı durak genişliğini ve durak uzunluğunu sırasıyla 80-128 cm, 190-260 cm arasında değiştiğini belirtmiştir. Araştırmada ahırların % 7.1 lik kısmında otomatik suluk bulunduğu, %55.5 lik kısmında doğum bölmesinin olduğu , %93.3 lük kısmında

buzacı bölmesinin barınak içinde bulunduğu ve % 63.4 lük kısmında durak eğiminin bulunduğu tespit edilmiştir

Kırk (2004), Van bölgesinde yaptığı bir araştırmada Küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin en büyük problemlerinin yem fiyatları olduğunu ve küçükbaş hayvan besisini teknik anlamda tam yapamadıklarını, damızlık seçerken bilimsel dayanaklardan çok geleneksel kriterlere özellikle boynuz şekli, gövde rengi , gibi özelliklerin ön planda tutulmasıyla damızlık seçiminin yapıldığını tespit etmiştir.

Tugay (2004), Giresun'da bulunan sığır işletmelerindeki hayvan sayısının 7.98 baş olduğunu işletme sahiplerinin % 19.3 ünün hiç eğitim almamış , %54 ünün ilköğretim , % 17.4 ünün ortaokul ve % 9 unun lise mezun olduğunu tespit etmiştir. İşletme sahiplerinin hayvanlara kesif yem olarak fabrika yemi yedirdiğini bildirmiştir. Çayırotu, saman, fığ, çavdar ve mısır otu ile korunga verilerek kaba yem ihtiyacının karşılandığını tespit etmiştir. Hayvan işletmelerinin %47.5 lik kısmı buzağıları 2 ay ve daha az zamanda sütten keserken ,% 41 i 3-4 aylıkken , %11.5 i ise 4.5 ay ve üstü sürede buzağıları sütten kestiğini bildirilmiştir.

Karademir ve ark. (2005), Erzurum ve çevre illerdeki yetiştiricilerin %95.5 inin eğitim seviyesinin ortaokul veya altı seviyede olduğunu hayvan işletmelerinin %91.14 lük kısmının taş duvarlı, tahta veya toprak tavanlı, taş veya beton dökülmüş zeminden meydana geldiğini tespit etmiştir. Araştırmacı bu bölgedeki ahır büyüklüğünün $100.45 \pm 2.78 \text{ m}^2$ ile 305.11 m^2 arasında olduğunu ahırlarda havalandırmanın neredeyse hiç olmadığını ,% 21.69 luk bölümünün kış boyunca havalandırmayı tamamen kapattığını tespit etmiştir. Araştırmacı bölgedeki işletmelerde genellikle tabanda altlık kullanılmadığını sadece %3.12 lik kısmın altlık kullandığını , ahır dezenfeksiyonuna önem verilmediğini hatta %57.23 lük kısmın hiç dezenfektan kullanmadığını ,geriye kalan % 42.77 lik kısmın kireç kullanarak dezenfeksiyon yaptığını belirtmiştir. Bölgede sığır yetiştiriciliği yapılan ahırların %62.65 inin içinde at varken %63.86.lık kısmında kanatlı hayvan , %4.22 lik kısmında koyunlarında ahırda olduğu bildirilmiştir.

Koyubenbe (2005), İzmir merkez ve Ödemiş İlçesinde süt üretimi yapan yetiştiricilerin en büyük sorununun kaba yem temini olduğunu, yetiştiricilerden %78.3 lük kısmının yem fiyatlarını pahalı bulduğunu ayrıca yem kalitesini kontrol edilemez düzeyde olduğunu be kaliesiz olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı bölgedeki veteriner

hizmetlerinin yetersiz olduğunu yapılan suni tohumlama işlemlerinden %44.1 inin tohumun kalitesiz olması sebebiyle döllemenin gerçekleşemediğini ifade etmiştir.

Kum (2005) tarafından yapılan çalışmada Antalya bölgesinde büyükbaş hayvan işletmelerinde ortalama hayvan sayısının 19 olduğu, hayvanlara kesif yem olarak süt yemi, kaba yem olarak saman, fiğ, yulaf hasılı, yonca, korunga, sudan otu, mısır hasılı ve silajı verildiği bildirilmiştir. İşletmelerde %55.45 oranında doğumdan sonra 1 saat içerisinde buzağılara kolostrum verildiği, %52.13 oranında sütün kova ile buzağılara verildiği, %48.82'sinde 4. Aydan sonra süttten kesim yapıldığı ve %39.34'ünde 4 haftalık dönemde buzağılara başlangıç yemi verildiği bildirilmektedir.

Günel (2006), Tekirdağ bölgesindeki koyun işletmelerinde açık ağıl (%45.5) ve kapalı ağıl (%55.5) tipinin bulunduğunu, kapalı ağıllarda işletme duvarının yarısında (%50) tuğla , %39 unun duvarında briket, % 5.5 inin duvarında taş geri kalanında ise (%5.5) tuğla ve kerpicin beraber kullanıldığını tespit etmiştir. İşletmelerin %89 u altlık olarak sıkıştırılmış toprak kullandıklarını bildirilmiştir. İşletmelerin %22 lik kısmında kuzu bölmesi olduğu ve %11 lik kısmında gebe hayvan ile doğum bölmesinin bulunduğu, ağıllardaki koyun sayısının ortalama 123 baş olduğu belirtilmiştir.

Sezgin (2006) tarafından yapılan çalışmada Bitlis'te göçer hayvancılık ile uğraşanlarda aile reislerinin yaşının ortalama olarak 44 olduğu, yaş bakımından küçük olanların eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu, bu ailelerin geçimlerini koyun-keçi satışından elde ettikleri para ile sağladıkları dolayısı ile hayvan sayısı arttıkça gelirlerinin de arttığı, göçerlerin melez hayvanları tercih ettikleri bildirilmektedir. Bölgedeki göçer hayvancıların kış dönemi için yem satın aldıkları, damızlık hayvanlarını kendi sürülerinden seçtikleri, ürettikleri süt ve peyniri %97.1 oran ile tüccara sattıkları, bu işletmelerin % 47.7'sinde 1.000-3.000 baş koyun bulunduğu da çalışmada bildirilmektedir.

Dayan (2007), Norduz koyun yetiştiriciliği yapılan işletmelerde yetiştiricilerinin yaş ortalamalarının 35-50 olduğunu, % 59.15'nin ilkokul mezunu, ailede ortalama 8 kişinin bulunduğunu ve ortalama 137 dekar arazilerinin olduğunu bildirmiştir. Çalışmada koyunların Mayıs-Ağustos döneminde yaylada bulundukları, ortalama meralanma süresinin 7 ay, koç katım zamanının Eylül-Ekim ayları, koç katım şeklinin serbest koç katımı, doğum zamanının Şubat,-Mart, süttten kesim yaşının da 4 ay olduğu bildirilmektedir.

Kara ve ark. (2007a) tarafından yapılan çalışmada, Erzurum, Kars, Ardahan ve Ağrı illerindeki yetiştiricilerin % 76'sı devlet tarafından sağlanan veteriner hizmetlerinin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmada hayvanlar için aşılama çalışmalarının zamanında yapılmadığı (%42) veya hiç (%30) yapılmadığı belirtilmiştir. Bölgede sığırlarda şap, sarılık, yanıkara, şarbon ve brucella hastalıklarının, koyun ve keçilerde ise çiçek, sap, sarılık, brucella ve enteretoksemi hastalıklarının görüldüğü ifade edilmiştir.

Kara ve ark. (2007b), Erzurum, Kars, Ardahan ve Ağrı illerinde işletmelerin % 89'unda buzağılara ağız sütü verildiği, diğer işletmelerde ise ishal yaptığı düşüncesi ile verilmediği ve buzağuların 13 hafta süt ile beslendiğini belirtmişlerdir.. İşletmelerin % 87'sinde gebelik döneminde ek bir yemleme ve koyunlarda flushing yapılmadığı ve hatta çiftçilerin ek yemleme ile ilgili bilgi eksikliklerinin olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerde kaba yem olarak genellikle saman (%80) ve çayır otu tercih ettikleri, az miktarda baklagil (%10) yem bitkisi % 10'unun ise pancar posası ve diğer kaba yemlerdi kullandıkları, tüketilen kesif yemin besi yemi (% 44), arpa kırması (% 40), süt yemi (%7) ve kepekten (% 6) oluştuğu belirtilmiştir.

Köknaroğlu ve ark. (2007), Afyon ve çevresinde (Bolvadin, Suhut, Çay, Dinar, Sinanpaşa ve İhsaniye) hayvancılık yapan işletme sahiplerinde eğitim düzeyi arttıkça yapılan besi çalışmalarında karlılığın, günlük canlı ağırlık artışının , bürüt ve net karın arttığını tespit etmiştir. Bu bağlamda eğitim düzeyi düşün denilebilecek ilkökul ve ortaokul eğitilmiş işletmeler günlük 1.16 kg ağırlık artışı elde ederken lise düzeyinde eğitim almış yetiştiricilerin günlük 1.30 kg düzeyinde canlı ağırlık artışı aldığı ; ilkökul düzeyindeki yetiştiricinin brüt karının 268.42 tl/baş, ve net karının 10.16 tl/baş ;ortaokul düzeyindeki yetiştiricinin brüt karının 349.23 tl/baş, ve net karının 56.85 tl/baş ; lise düzeyindeki yetiştiricinin brüt karının 384.94 tl/baş, ve net karının 87.69 tl/baş olduğunu tespit etmiştir.

Tölü ve ark. (2007) tarafından Çanakkale ili Biga ilçesinde yapılan çalışmada yetiştiricilerin genellikle ebeveynlerinden öğrendikleri usuller ile koyunculuk yaptıkları, koruyucu hekimlik uygulamaları bakımından zayıf kaldıkları ve sorunla karşılaştıklarında tedbir aldıkları bildirilmektedir. Yetiştiricilerin % 47'sinin koç katımı sırasında ya da öncesinde ek yemleme yapmadığı, doğumların % 60'ının Aralık, Ocak ve Şubat aylarında gerçekleştiği, süttan kesimin 90 günlük dönemde uygulandığı da

araştırmada bildirilmektedir. Çalışmada işletmelerin % 73'ünün ihtiyaç durumundan veteriner hekimden yardım aldığı da bildirilmektedir.

Aksoy ve Yavuz (2008) hayvancılık işletmelerinde % 57.9 oranında yerli ırkların tercih edildiğini, % 77.5'sinde şap hastalığı, % 37.9'unda brucella, % 34.6'sında sarılık hastalıklarının görüldüğünü bildirmiştir.

Bilginturan (2008), Burdur ilinde bulunan Koyun-Keçi yetiştiricileri Birliği'ne üye koyun yetiştiricilerinin yaşları ortalama 46.74 iken, keçi yetiştiricilerinin yaşları ortalamasının 50.30 olduğu; koyunculuk yapanların %90.3 ünün ilkokul mezunu, %7.7 sinin lise mezunu, % 5 inin yüksekokul mezunu, %1.5 inin ise okur yazarlığının olmadığı; keçi yetiştiriciliği yapan işletme sahiplerinin ise %97.5 i ilkokul mezunu, % 2.5 inin lise mezunu olduğu tespit edilmiştir. Bölgede yetiştirilen koyun ırklarının %45.6 sı Merinos, % 30.8 i Sakız, %15.2 si sakız melezi, % 6.7 si İvesi melezi, %1.1 i Merinos melezi, %0.4 ü Kıvırcık, % 0.2 si ise Morkaraman olduğu bildirilmiştir. Bölgede keçi ırkının ise Kıl keçisinden ibaret olduğu tespit edilmiştir. Koyun ve keçi işletmelerinde anaç hayvan sayısı sırasıyla 112.77-119.73 /baş olduğu, koyun ve keçi işletmelerinde gebelik oranının sırasıyla %91.57-%81.58; kısırılık oranının sırasıyla %7.72-%10.17; ikizlik oranının sırasıyla %27.36-%6.07; yavru ölüm oranının ise sırasıyla %7.57-%10.73 olduğu bildirilmiştir. Süt verimlerine bakıldığında ise günlük Süt veriminin koyunlarda ortalama 0.448 litre/baş, keçilerde ise ortalama 0.333 litre/baş olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacı koyun yetiştiriciliği yapan ağılların %53 ü kapalıyken %39.7 si sundurmalı; keçi yetiştiriciliği yapan ağılların %65 i kapalı, % 32.5 i ise sundurmalı ağıl tipinden oluştuğunu tespit etmiştir. Araştırmacı koyun ve keçi işletmelerinin tamamında koruyucu aşı uygulaması yapılmakta olduğunu bildirmiştir.

Önal ve Önder (2008), Edirne bölgesinde sığır yetiştiriciliği yapan ve Damızlık sığır yetiştiricileri birliğine bağlı tüm yetiştiricilerin okur-yazar olduğunu, yetiştiricilerin %47.4 lük kısmının geçim sağlamak nedeniyle bu iş yaptığını geriye kalan %52.6 lık kısmının ise ek gelir sağlamak amacıyla süt sığırı yetiştirdiğini tespit etmiştir. Süt sığırı işletmelerinin %96.5 lik kısmında aile fertlerinin çalıştığını bildirmiştir. işletmelerin %33.3 lük kısmında ortalama 21-30 baş arasında hayvan olduğunu bildirmiştir. Süt sığırı barınaklarının %98.2 lik kısmı yerleşim yerinin içinde, %96.5 lik kısmı bağlı duraklı, %3.6 sı serbest duraklı işletmelerden oluştuğu bildirilmiştir. Araştırmada süt sığırı işletmelerinin tamamında süt sağım işleminin makine ile yapıldığı ve

işletmelerin % 89.5 de günlük süt veriminin inek başına ortalama 20-25 litre olduğu bildirilmiştir.

Acar (2010), Yetiştiricilerin eğitim durumlarının düşük olduğunu, araştırmadaki hayvan yetiştiricilerinin %75.26 ilkokul mezunu , %14.55 inin ortaokul mezunu , %7.27 sinin lise ve niversite mezunu , % 7.%21.42 sinin okur-yazar bile olmadığını ,yetiştiricilerin %46 sınıfın ihtiyaçtan bu işi yaptığını, %45.45 inin geleneksel sebeplerden ,%8.55 inin ise hem geleneksel hem de ihtiyaçtan hayvancılık yaptığını tespit etmiştir. Yetiştiricilerin %95.76 sı işletmede bir oban bulundururken ,%4.24 ünün iki oban bulundurduğu , bu çobanların %93.94 ünün aile içinden , %6.06 sınıfın aile dışından olduğunu ; çobanların %98.18 i sürekli çobanlık yaptığını , %1.82 sinin ise geçici çobanlık yaptığını tespit etmiştir. Araştırmacı oğlak doğumlarının Aralık ve Nisan ayları arasında en yoğun şubat ayında olduğunu ayrıca ortalama günlük süt miktarının işletme başına 35.87 litre olduğunu bu oranın hayvan başına 0.246 litre olduğunu tespit etmiştir. Kıl veriminin hayvan başına 0.284 kg olduğunu , genel verimin ise 200-250 gr arasında olduğunu bildirmiştir.

Kayar (2011), Denizli ilinde yapmış olduğu çalışmada hayvancılık ile uğraşanların % 18.2 'sini ilkokul, % 6.1'ini ortaokul, % 18.2'sini lise ve % 57.6'sını da niversite mezunu olarak bildirmiştir. Araştırmacı çalışmasında hayvancılıkla uğraşanların % 21.2 'sinin geçimini sağlamak için ve % 78.8'nin ise ek gelir sağlamak amacıyla hayvancılık yaptıklarını tespit etmiştir. Yetiştiricilerin çoğunlukla (% 87.8) sadece süt hayvancılığı, % 12.2 oranında da süt ve besi amaçlı hayvancılık yaptığı bölgede işletmelerin % 93.9'unun damızlık sığır yetiştiricileri birliğine ye olduğu belirlenmiştir.

Karakuş ve Akkol (2013), Van bölgesinde 443 küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan işletmede yaptığı ankette ortalama olarak 95.51 adet anaç koyun, 13.33 adet anaç keçi, 5.04 adet koç ve 1.18 adet teke olduğunu belirtmiştir. Döl verimi yönünden değerlendirildiğinde ise ko altından doğan kuzu sayısı koyun başına 0.79 ,teke altından doğan oğlak sayısı keçi başına 1.04 olarak belirlenmiş ancak ölüm oranı kuzularda %9.50, oğlaklarda ise %14.43 olarak tespit edilmiştir. Dış parazitler (%65.36) ve solunum yolu rahatsızlıkları (%52.19) en yaygın hastalıklar olarak tespit edilmiştir.

Tilki ve ark. (2013), Kars bölgesinde yaptığı çalışmasında en yaygın barınak tipinin kapalı ve bağlı barınaklar olduğunu gözlemlemiştir. Bu tip barınakları tercih

eden 326 işletmenin %76.13'ü hayvan bakımının daha kolay olduğunu söyleyerek bu sistemi tercih ettiğini ifade etmiştir. Üzerinde araştırma yapılan 326 işletmenin 26 sınıf barınaklarında hiç havalandırma bacasının bulundurmadığını, 23 işletmenin ise sadece bir havalandırma bacası bulundurduğunu tespit etmiştir. Kış şartlarının ağır geçmesi nedeniyle ahırların penceresinin standartların altında olduğunu, hayvanların genellikle elle sağıldığını, sağım sırasında memeye, sağım sonrasında da sütün korunmasında hijyene dikkat edilmediğini, genellikle sütlerin plastik bidonlarda muhafaza edildiğini tespit etmiştir.

Elmaz ve ark. (2014), Burdur ili ile bağlı belde ve köylerde bulunan küçükbaş hayvan işletmelerinde işletme başına 93.3 anaç koyun ve 117.9 anaç keçi tespit edilmiştir. Koyun Yetiştiriciliği yapan işletme sahiplerinin %85.9 , keçi yetiştiriciliği yapan işletme sahiplerinin ise %72.2 si ilköğretim mezunu olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalarda koyun ve keçi işletmelerinde yarı açık barınak tipi sırasıyla %84.4 ve %70.4 olarak belirtilmiştir. Yavruların süt emme süreleri kuzularda 4-6 ay oğlaklarda ise 4-7 ay arasında değiştiği tespit edilmiştir. Süt verimleri bakımından değerlendirildiklerinde ise koyunların günlük süt verimi 0.5 ± 0.09 lt , keçilerde günlük süt verimi 0.5 ± 0.3 lt olarak belirlenmiştir.

Başhozman (2014), Sivas bölgesinde yaptığı çalışmada süt sığırcılığı yapan işletmelerin küçük ve orta büyüklükte aile işletmelerinden oluştuğunu %97 lik kısmın ın okur-yazar olduğunu ve hayvanların yılın 5 ayında merada olduğunu bildirmiştir. Araştırmacı hayvan işletmelerinin %23.3 ünde elle sağı yapıldığını , %60.9 kısmında ise makinalı sağım yapıldığını, İşletme sahiplerinin arazileri olduğu halde yem bitkisi ekmediğini ve slaj yapmadığını belirtmiştir. İşletmelerin %91.7 si samanı öncelikli yem maddesi olarak kullanırken %60.15, düşük ve yüksek verimli hayvanlar arasında ayırım yapmadan aynı oranda yemi verdiği , %99.25 inde ise laktasyon boyunca aynı miktarda yemleme yapıldığını, besleme programının süt sığırcılığına uygun yapılmadığını tespit etmiştir.

Özyürek ve ark. (2014), Erzincan Çayırılı da yaptıkları çalışmada ilçede bulunan hayvanların %45.4 ünün Esmer ırk ,%47.8 inin Sarı Alaca en fazla yetiştirilirken; Siyah Alacanın çok tercih edilmediğini ve işletme başına hayvan sayısının ortalama 10.6 ± 2.3 olduğunu bildirmiştir. Araştırmada işletmelerin %85.7 sinde hayvanlara göbek bakımı yapıldığını , %75.2 lik kısmında sunu tohumlama yapıldığını , en çok Şap

(%50) hastalığının görüldüğünü daha sonra ise brucella (%26) ve mastitis (% 8.5) görüldüğünü tespit etmiştir. Hayvan işletmelerinin çoğunun (%64) sağdıkları sütü kendilerinin değerlendirdiği ve %81 lik kısmının sağım sırasında seyyar sağım makinası kullandığını tespit etmiştir.

Tüfekçi ve Olfaz, M. (2015), Kastamonu bölgesinde küçükbaş hayvancılık yapan yetiştiricilerin ortalama yaşları 49.3 iken, öğrenim durumları ise % 68.75 ilkökul %8.7 ortaokul ve % 22.6 sının ise okur yazar bile olmadığı tespit edilmiştir. Yetiştiricilerin % 31.25'i kişisel+devlet arazisinde işletmelerini kurarken, % 68.75'i kişisel+kiraladığı arazilerde işletmelerini kurduğu bildirilmiştir. Yetiştiricilerin % 70'i Kıl Keçisi, % 30'u Tiftik Keçisi , % 55'i Merinos, % 42,5'i Karaman, % 16.25'i Türkmen Varyetesi, %7.5'i Sakız ve % 6.25'i de Kıvrıcık ırkı hayvanlar bulundurmaktadır. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerin sürü büyüklükleri keçilerde 77.3 baş koyunlarda ise 71.7baş olarak belirlenmiştir. Yetiştiricilerin %60 lık kısmı hayvanlarını 8-10 ay boyunca meraya çıkarmakta ,%30 kısmı ise ek yemleme yapmakta olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerde doğum bölmesi (%31.2) ve yavru bölmesi (% 92.5) bulunduğu tespit edilmiştir. Yetiştiriciler hayvanların tamamına koruyucu nitelikli aşılar yaptırırken dezenfeksiyona %73.7 dikkat etmektedir Araştırmacı bu bölgedeki yetiştiricilerin geçime katkı sağlamak ve alışlagelmiş alışkanlıklar yüzünden küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini tercih ettiklerini tespit etmiştir. İşletmelerdeki hayvan sayılarının ortalama 74.5 baş olduğu tespit edilmiştir.

Savaş (2016), Yaptığı çalışmasında Rize'de büyükbaş hayvan varlığının 27.817 baş olduğunu ve hayvan sayısının işletme başına 1.2 adet olduğunu işletmecilerin % 68.5 nin ilkökul ,% 3.4 ünün üniversite mezunu ayrıca bu işletmelerin %91.9 unun hayvancılığa ek tarımla da uğraştığını tespit etmiştir.

Aydın (2017) tarafından Muğla ili sığır ve koyun-keçi yetiştiricilerinin yetiştiricilik uygulamaları ve demografik yapılarının değerlendirildiği çalışmasında araştırmacı süt sığırları yetiştiricilerinin ortalama yaşının 51.2 yıl olduğunu, mesleki deneyim süresinin ortalama olarak 22.3 yıl olduğunu, yetiştiricilerin %72'sinin ilkökul mezunu olduğunu, büyük çoğunlukla 4 çocuk sahibi olduklarını, %94 oranında aile işgücünün kullanıldığını, %80 oranında bitkisel ve hayvansal üretimin bir arada yapıldığını, sırası ile %12 ve %8 oranında sadece hayvancılık ve ek gelir için hayvancılık yapıldığını, %88 oranında yarı açık ahırların kullanıldığını, %80 oranında

entansif üretimin tercih edildiği süt sığırı yetiştiriciliğinde %6 oranında göçer hayvancılık yapıldığını, Üretim yapılan arazilerin şahıs malı yada kiralık arazi niteliğinde (%80) olduğunu, yetiştiricilerin tamamının kayıt tuttuğunu, en fazla siyah alaca sığırı tercih eden yetiştiricilerin süt ve et üretimi için yetiştiricilik yaptıklarını, %64 oranında mera kullanılmadan yapılan yetiştiricilikte kaba ve kesif yem kullanıldığını ancak en fazla kullanılan kaba yem çeşidinin saman olduğunu, yapay tohumlamanın yaygın kullanıldığı üretimde (%98), ilk buzağılama yaşının çoğunlukla 25-28 ay olduğunu, yetiştiricilikte %80 oranında göbek bakımı yapıldığını, makineli sağımın %94 oranında kullanıldığını, sütün çiğ süt olarak değerlendirildiğini, süt emme süresinin 60-90 gün olduğunu, aşı ve parazit mücadelesinin yaygın olarak yapıldığını belirtmiştir. Araştırmacı ayrıca, koyun ve keçi yetiştiricileri için sırası ile ortalama yaşı 42 ve 50.8 yıl, ortalama mesleki deneyim süreleri 27.6 ve 27.2 yıl, okuryazar olmayan veya ilkökul mezunlarının oranlarını %86 %82, işgücü ihtiyacının %94 ve %96 oranlarında aile bireyleri ile karşılandığını, kayıt tutmayan yetiştiricilerin oranını %78 ve %86, sadece hayvancılık ile uğraşanların oranını %52 ve %60, göçer hayvancılık oranını %18 ve %26 olarak belirlenmiştir. Araştırmada küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin büyük çoğunluğunun yarı açık veya açık ağılları tercih ettikleri, yetiştiricilikte et ve süt üretiminin bir arada değerlendirildiğini, koyunculukta Merinos koyunu ve melezleri ile Sakız koyunu ve melezlerinin, keçicilikte Kıl keçinin tercih edildiği, keçi yetiştiriciliğinde ekstansif ya da yarı entansif, koyun yetiştiriciliğinde entansif ya da yarı entansif üretimin tercih edildiği, kaba yem olarak saman kullanımının yaygın olduğu da belirtilmektedir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmanın materyalini Hatay il ve ilçelerinde Genç Çiftçi Projesi'nden yararlanan hayvan yetiştiricileri oluşturmuştur.

Şekil 3.1. Hatay il ve ilçeleri haritası

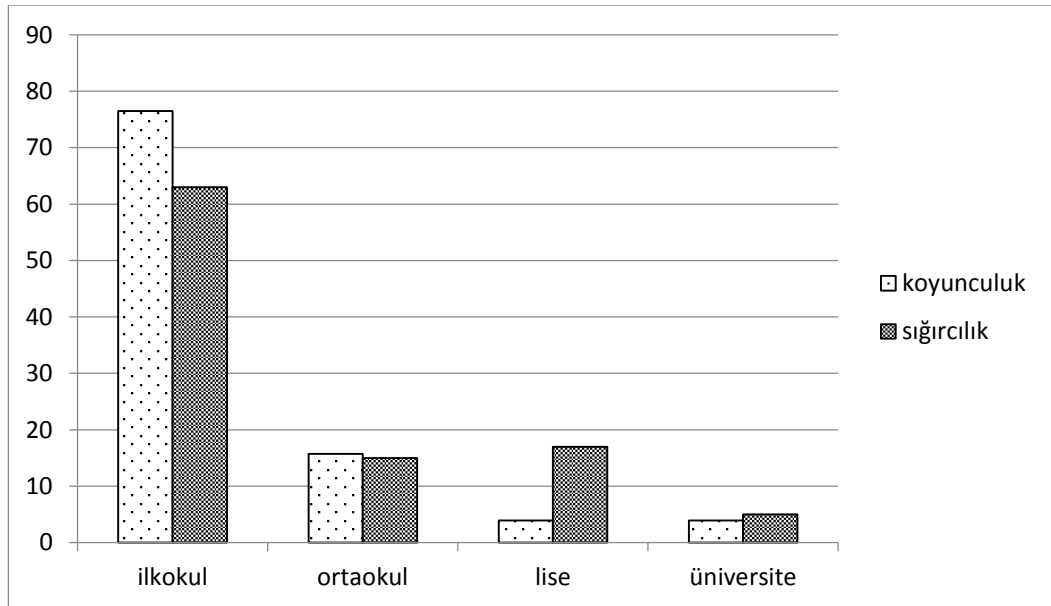
3.2. Yöntem

Kırıkhan, Samandağ, Defne, Payas, Dört Yol, Altınözü, Yayladağı ilçelerde Ek-1'de verilen anket formu kullanılarak, 100 sığır ve 51 koyun yetiştiricisi ile yüz yüze anket yapılmıştır. Ankette yetiştiricilerin sosyal durumları, proje kapsamında almış oldukları hayvanlara ait bilgiler, bu proje içerisindeki memnuniyetleri, sorunları ve çözüm önerilerine ilişkin bilgiler toplanmıştır. Anketlerde elde edilen veriler SPSS paket programında analiz edilmiş ve frekans tabloları oluşturulmuştur.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

Sosyal riski önleme ve kırsal kalkınma projelerini başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için proje yararlanıcılarının sosyo-ekonomik durumlarını doğru değerlendirmek büyük önem arz etmektedir. Proje yararlanıcısı olan yetiştiricilerinin sosyal durumlarına ilişkin elde edilen veriler Çizelge 4.1’de verilmiştir. Söz konusu Çizelgeden de görüldüğü gibi genç çiftçi projesinden yararlanan koyun ve sığır yetiştiricilerinin sırası ile %76.5 ve %63.0’ı ilkokul mezunudur (Şekil 4.1). Bu durum proje yararlanıcılarının eğitim seviyelerinin düşük olduğunu göstermektedir. Bunda projeye girmek için başvuran kişilerin değerlendirilmesi sürecinde ilkokul mezunlarına daha yüksek puan verilmesinin de etkisi bulunsa da eğitim sorunu Türkiye hayvancılığının genel sorunudur. Örneğin Muğla bölgesinde yapılan bir çalışmada Aydın ve Keskin (2018) koyun ve sığır yetiştiricilerinde ilkokul mezunlarının oranının sırası ile % 80 ve %74 olduğunu bildirmişlerdir. Benzer şekilde Türkiye’nin değişik bölgelerinde koyun ve sığır yetiştiriciliğinde ilkokul mezunu yada okuryazar olmayanların oranlarının yüksek olduğu Dayan (2007), Bilginturan (2008) Tüfekçi ve Oflaz (2015), Sarı (1998), Tugay (2004), Karademir ve ark. (2005), Başhozman (2014) ve Savaş (2016) tarafından da bildirilmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki, Köknaroğlu ve ark (2007) tarafından da bildirildiği gibi yetiştiricinin eğitim düzeyi yükseldikçe üretimde performans ve kârlılık artmaktadır. Hayvansal üretimde yetiştirici örgütlenmelerinin daha yaygın olduğu Denizli’de sığır yetiştiricilerinin %57.6’sının üniversite mezunu oldukları Kayar (2011) tarafından belirtmiştir. Mevcut çalışmada proje yararlanıcısı yetiştiricilerin büyük çoğunluğunun 35 yaş altı olduğu dikkat çeken diğer önemli bir tespittir. Söz konusu tespit değişik bölgeler için daha önce bildirilenler ile çelişkili görülse de “Genç” Çiftçi projesinde gençlere öncelik tanınmasından kaynaklanmaktadır. Zira, Aydın ve Keskin (2018) Muğla ilinde koyun ve sığır işletmelerin sahiplerinin büyük çoğunluğunun 35 yaş üstü (%96) olduğunu bildirmiştir. Diğer taraftan, Karaca ve ark (1993) bazı Doğu Anadolu bölgesi illerinde koyun yetiştiricilerinin ortalama olarak 49 yaşında olduğunu, Sezgin (2006) Bitlis’te göçer hayvancılık yapan sürü sahiplerinin ortalama 44 yaşında olduğunu, Dayan (2007) Norduz koyunu yetiştiricilerin için yaş ortalamasının 35-50 arasında yer aldığını bildirmişlerdir. Bilginturan (2008) Burdur ilinde koyun yetiştiricilerinin ortalama olarak

46,7 yaşında, Tüfekçi ve Oflaz (2015) ise Kastamonu ilinde küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin ortalama olarak 49.3 yaşında olduğunu ifade etmektedirler. Yetiştiricilerin eğitim seviyelerinin yetersiz olmasına rağmen genç olmaları kendilerine yapılan üretim ile ilgili tavsiye ve teknik bilgileri daha kolay algılayarak uygulamaları için avantaj oluşturmaktadır. Genç çiftçi projesindeki koyun ve sığır yetiştiricilerinin sırası ile %92.2 ve %84.0'ünün evli oldukları belirlenmiştir. Bununla beraber bekâr yetiştiricilerin de olduğu görülmektedir. Proje yararlanıcılarında çocuk sayısının genellikle 2, 3 ve 4 çocuk olduğu da dikkat çekmektedir. Hayvancılık ile uğraşan ailelerdeki çocuk sayısı bakımından bölgeler arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Aydın ve Keskin (2018) tarafından Hayvancılık işletmelerinde hane halkı sayısı olarak yetiştiricilerin % 2'sinin tek, % 12'sinin 2 kişi, % 26'sının 3 kişi, % 28'inin 4 kişi ve % 32'sinin ise 5 kişi ve üzeri olduğu görülmektedir. Hane halkı sayısını Dayan (2007) Van bölgesinde koyunculuk işletmelerinde 8 olarak, Kaymakçı ve ark. (1998) ise Doğu Anadolu bölgesinde 14 olarak bildirilmiştir. Mevcut çalışmada hane halkı sayısının diğerlerinden az olduğu görülmektedir. Bu durum yetiştiricilerin genç olmasından yada bölgeler arasındaki “kaç çocuk sahibi olunmalı?” sorusuna bakış açısı farklılığından kaynaklanmaktadır. Çizelgeden görüldüğü gibi yararlanıcıların genellikle kadınlardan oluşması, proje yararlanıcıları seçilirken kadınlara ek puan verilmesi ve kadınlar için pozitif ayrımcılık yapılmasından kaynaklanmıştır.

Şekil 4.1. Yetiştiricilerin eğitim durumları

Çizelge 4.1. Genç çiftçi projesi işletmelerindeki yetiştiricilere ait bilgiler (%)

	Koyun	Sığır
Eğitim		
İlkokul	76.5	63.0
Ortaokul	15.7	15.0
Lise	3.9	17.0
Üniversite	3.9	5.0
Yaş		
18-25	11.7	19.0
26-30	25.4	26.0
31-35	29.2	25.0
36-40	21.6	25.0
40+	9.8	5.0
Medeni hal		
Evli	92.2	84.0
Bekâr	7.8	16.0
Çocuk sayısı		
Yok	9.8	18.0
1	7.8	4.0
2	27.5	24.0
3	33.3	26.0
4	13.7	23.0
5+	5.8	5.0
Cinsiyet		
Kadın	74.5	78.0
Erkek	25.5	22.0

Çalışmada yetiştiricilerin istihdam alanları, arazi ve ikamet durumları Çizelge 4.2’de verilmiştir. Buna göre yetiştiricilerin koyunculuk için %70.6, sığırcılık için ise %48 oranında sadece hayvansal üretim yaptıkları, sığır yetiştiricilerinin %38’inin, koyun yetiştiricilerinin ise %17.6’sının hayvansal üretime ek olarak bitkisel üretimle de uğraştıkları saptanmıştır. Sığırcılık işletmelerinde yem bitkisi üreterek kaba yem temin

etmenin sağladığı avantaj ve nerede ise zorunluluk nedeni ile hayvancılık ile bitkisel üretimin de yapılma oranı koyunculuk işletmelerine göre daha yüksek olmuştur. Koyunculuk işletmeleri ise kaba yem ihtiyacını hayvanları otlatarak ya da saman ile karşılamaktadır. Yetiştiricilerin koyunculuk ve sığircılık faaliyeti dışında diğer alanlarda da (işçi, şoför vs) çalıştıkları görülmüştür. Benzer şekilde Muğla bölgesinde de Aydın (2017) yaptığı çalışmada koyun ve sığır yetiştiricilerinin sırası ile %52 ve %12'sinin sadece hayvansal üretim ile, %32 ve %80'inin ise bitkisel ve hayvansal üretim ile uğraştıklarını belirtmiştir. Önal ve Önder (2008) ise sığircılık işletmelerinin %47.4'ünün geçim sağlamak amacı ile kalanının da ek gelir sağlamak amacı süt sığircılığı yaptığını bildirmiştir. Kayar (2011) Denizli'de sığircılık işletmelerinin %78.8'inin hayvancılığı ek gelir için yaptığını ifade etmiştir. Çalışmada tespit edilen farklılık bölgesel olarak hayvancılık kültürlerinin ve şehirlerdeki sanayileşmenin farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Çalışma sahasındaki yetiştiricilerin koyunculuk ve sığircılık işletmeleri için %45.1 ve %35 oranında araziye sahip olmadıkları görülmektedir. Arazi sahiplik durumunda ise bahçe ve tarla bitkisi üretim amaçlı arazi kullanımının yaygın olduğu dikkat çekmektedir. Ancak bu araziler de genellikle 1 dekarın altındadır. Arazilerin genel olarak %74.5 ve %76.0 oranında kiralık olduğu da belirlenmiştir. Aydın ve Keskin (2018) Muğla ilinde arazi sahiplik durumu bakımından koyun yetiştiricilerinin % 38'inin kendi malı, % 14'ünün kiralık, % 34'ünün kendi malı ve kiralık, % 8'inin devlet arazisi, % 6'sının ise arazisi olmadan, sığır yetiştiricilerinin ise % 46'sının kendi malı, % 6'sının kiralık, % 46'sının kendi malı ve kiralık ve % 2'sinin ise arazisi olmadan yetiştiricilik yaptıklarını bildirmişlerdir. Mevcut çalışmadaki proje yararlanıcıları, koyun ve sığircılık işletmeleri için sırası ile %100 ve %98 oranında projeye katılmadan önce de köyde ikamet ettiklerini ifade etmişlerdir. Yani projenin kentten köye tekrar göçü sağlama başarısı Hatay bölgesi için gerçekleşmemiş olsa da en azından köyden kente göçü engellemeye katkı sağladığı söylenilebilir. Bu sonuç üzerine proje yararlanıcıları seçilirken şehir merkezine uzak olan köylere/mahallere daha fazla puan verilmesinden de kaynaklanmıştır. Proje yararlanıcılarının her iki tür için sırası ile %54.9 ve %49 oranında projeye dahil olmadan önce ev hanımı oldukları belirlenmiştir.

Çizelge 4.2. Yetiştiricilerin yetiştiricilik, arazi ve ikamet durumları (%)

	Koyun	Sığır
Yararlanıcıların istihdam faaliyetleri		
Bitkisel ve hayvansal üretim	17.6	38.0
Hayvansal üretim	70.6	48.0
Diğer	11.8	14.0
Arazi durumu		
Yok	45.1	35.0
Bahçe	23.5	28.0
Tarla	25.5	24.0
Sulu tarım	5.9	1.0
Bahçe ve tarla	0.0	12.0
Arazi sahipliği		
Kendi malı	25.5	19.0
Kira	74.5	76.0
Diğer	0.0	5.0
Proje öncesi ikamet durumu		
Köyde	98.0	90.0
Şehirde	0.0	2.0
Köyde ikamet şehirde çalışma	2.0	8.0
Proje öncesi yapılan iş		
Ev hanımı (işsiz)	54.9	49.0
İşsiz (erkek)	3.9	6.0
Mevsimlik işçi	3.9	6.0
çiftçi	37.3	39.0

Çizelge 4.3'den görüldüğü gibi, projedeki küçükbaş yetiştiricilerinin %54.9 oranında İvesi koyunu, %37.3 oranında Merinos koyunu ve %7.8 oranında da diğer (keçi) talep ettikleri, sığır yetiştiricilerinin ise %74.0 oranında Simmental, Siyah alaca ve esmer sığırlarından tercih ettikleri ve bu tercihlerinde süt üretimin göz önünde bulundurdıkları, %26.0'ının ise besi amaçlı sığır talep ettikleri belirlenmiştir. Ancak hayvan dağıtımında yetiştiricilerin taleplerinin (ırk tercihleri) çok fazla dikkate

alınmadığı görülmüştür. Küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin %13.7'sine keçi dağıtılmış, %78.4'üne de Merinos koyunu verilmiştir. Büyükbaş hayvan yetiştiricilerine ise %90 oranında Angus, Charollais gibi ithal etçi ırklar ya da %10 oranında Doğu Anadolu Kırmızı sığırının dişileri verilmiştir.

Çizelge 4.3. Proje yararlanıcılarının hayvan talepleri ve özellikleri (%)

	Koyun	Sığır
Talep edilen hayvan tür ve/veya ırkı		
Merinos/Simmental, Siyah alaca	37.3	71.0
İvesi/Esmer	54.9	3.0
Diğer/erkek besi	7.8	26.0
Dağıtımı yapılan hayvan tür ve/veya ırkı		
İvesi koyunu	8.1	0.0
Merinos koyunu	91.9	0.0
Etçi ırk sığır(Angus, Charollais vs)	0.0	90.0
Yerli sığır ırkı (DAK)	0.0	10.0
Dağıtımı yapılan hayvan yaşı (ay)		
9-18	90.2	56.0
19-24	9.8	41.0
25+	0.0	3.0
Projede verim tercihinize (et-süt) uyulabilme durumu		
Evet	17.6	33.0
Hayır	82.4	67.0
Proje öncesi hayvancılık deneyimi		
Evet	64.7	67.0
Hayır	35.3	33.0
Üretim (Et, süt vs) amacınız		
Et	9.8	8.0
Süt	3.9	30.0
Et ve süt	56.9	62.0
Et, Süt ve yapağı	29.4	0.0

Küçükbaş hayvan yetiştiricilerine 38 dişi hayvan için 2 baş erkek hayvan verilirken sığır yetiştiricilerine yapay tohumlama yaptırmaları gerektiği belirtilerek erkek hayvan verilmemiştir. Ancak yetiştiriciler hayvanlarda kızgınlık tespiti ve suni tohumlama sırasında hayvanı zapt-ı rapt altına alma bilgi ve beceri eksikliği, tohumlama masrafı gibi sebeplerle köyden temin ettikleri boğalar ile doğal aşım yaptırmayı tercih etmişlerdir. Hayvanları kontrol altında tutma zorluğu, ithal edilen bu sığırları

getirildikleri ülkelerde serbest yetiştirilmiş olmalarından da kaynaklanmış olabilir. Koyun yetiştiricilerine genel olarak 18 aylıktan daha küçük ilk kez çiftleştirilecek hayvanlar verilmiştir. Sığır yetiştiricilerine ise %56 oranında 18 aylık veya daha küçük düve, %41 oranında da 19-24 aylık düvelerden oluşmuştur. Bu hayvanlar yetiştiricilere dağıtıldığında gebe olmayıp dağıtım sonrası aşım işlemine tabi tutulmuşlardır. Çizelge 4.3'den görüldüğü gibi küçükbaş hayvan ve sığır yetiştiricilerinin %82.4 ve %67'ü projeye katılım öncesi beyan ettikleri verim tercihlerine uyulmadığını ifade etmişlerdir. Genel olarak 2/3 oranında proje öncesi hayvancılık deneyimine sahip olan yetiştiricilerin büyük çoğunluğu hayvancılığı et ve süt üretimi için yaptıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 4.4'den görüldüğü gibi bölgedeki genç çiftçi projesi yararlanıcılarının koyunculukta %49 oranında yarı açık, %37.3 oranında kapalı ve %13.7 oranında yaz aylarında açık, kış aylarında kapalı ağıl tipini tercih ettikleri sığircılıkta ise daha çok kapalı veya yarı açık ahır tipi tercih ettikleri tespit edilmiştir. Çalışmada hayvan barınaklarının koyun ve sığır yetiştiriciliğinde evin altında da olabildiği ancak ayrı bir noktaya yapılan barınakların daha çok tercih edildiği de saptanmıştır. Hatay bölgesinde yarı açık ağıl tiplerinin çoğunlukta olması bölgede Akdeniz ikliminin hüküm sürmesinin doğal bir sonucudur. Zira iklim özelliklerine göre ağıl tipleri değişmektedir. Benzer iklim özelliklerine sahip olan Muğla bölgesinde de koyunculuk ve sığircılık işletmelerinde yarı açık barınakların tercih edildiği Aydın (2017) tarafından bildirilmektedir. Diğer taraftan Günal (2006), Tekirdağ ilinde koyun ağılların % 45.5'i açık, % 55.5'i kapalı tip olduğunu; Elmaz ve ark. (2014) Teke yöresinde ağıl tipinin %84.4 oranında yarı açık olduğunu bildirmiştir. Bardakcıoğlu ve ark. (2004) Aydın bölgesinde büyükbaş hayvan yetiştiricilerinin %48.7'sinin kapalı tip %51.3'ünün yarı açık tip ahır tercih ettiklerini; Murat (2011) Ege ve Orta Anadolu bölgesinde %58.33 oranında yarı açık ahırların tercih edildiğini; Tilki ve ark. (2013) Kars ili büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde en yaygın barınak tipinin kapalı ve bağlı ahırlar olduğunu belirtmiştir.

Çizelge 4.4'de inşaat malzemesi olarak en ucuz ya da en kolay ulaşılabilen materyali kullandığını belirten yetiştiricilerin en fazla briket tercih ettikleri (koyunculuk ve sığircılıkta sırası ile %64.7 ve %52) görülmektedir. Koyun yetiştiriciliğinde %66.7 oranında toprak zemin tercih edilirken sığır yetiştiriciliğinde %82 oranında beton zemin

tercih edilmektedir. Sığır yetiştiricileri hayvanların altını sık sık (her gün yada iki günde bir) temizledikleri için beton zemini, koyun yetiştiricileri ise gübre temizliğini ayda yada 2-3 ayda bir yaptıkları için toprak zemini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Zira toprak zemin geçirgen olduğu için bu tip uzun aralıklı temizliklerde ağıl tabanının ıslak ya da çamur olmasını engellemektedir. Hayvanlar gündüz meraya çıktıklarında ağıl akşama kadar havalandırılmakta ve bu nedenle de ağıl içerisinde rutubet sorun olmamaktadır.

Çizelge 4.4. Proje yararlanıcılarının barınak özellikleri (%)

	Koyun	Sığır
Barınak tipi		
Kapalı	37.3	55.0
Yarı açık	49.0	36.0
Yazın açık kışın kapalı	13.7	9.0
Barınak konumu		
Müstakil	53.9	67.0
Ev altı	46.1	33.0
Barınak yapı malzemesi		
Kerpiç	21.6	40.0
Briket	64.7	52.0
Taş	9.8	5.0
Diğer	3.9	3.0
Barınak zemini		
Beton	33.3	82.0
Toprak	66.7	18.0
Barınak çatı malzemesi		
Kiremit	41.2	39.0
Çinko	21.6	25.0
Atermit	11.8	11.0
Sandviç panel	9.8	2.0
Diğer	15.7	23.0

Barınaklarda çatı malzemesi olarak en fazla kiremit tercih edilmektedir (Çizelge 4.4). Bunu sırası ile çinko ve atermit takip etmektedir. Bu tercihlerde bölgelerin iklim özellikleri, tercih edilen malzemeye ulaşım kolaylığı, kişisel alışkanlıklar gibi faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir. Örneğin Günal (2006) Tekirdağ bölgesinde %50

oranında tuğla, %39 oranında da briket tercih edildiğini, ağıl zeminin de ise %89 oranında toprak zemin kullanıldığını belirtmişlerdir.

Çizelge 4.5. Hayvan besleme uygulamaları (%)

	Koyun	Sığır
Besleme yöntemi		
Mera	7.8	0.0
Mera+ek yemleme	84.3	19.0
İçeride besleme	7.8	81.0
Kesif yem kullanımı		
Veriyor	66.7	92.0
Vermiyor	33.3	8.0
Kesif yem kullananlarda temin yöntemi		
Kendi üretiyor	21.6	14.7
Yemciden alıyor	56.8	57.9
Her ikisi	21.6	27.4
Kesif yem için kullanılan hammaddeler		
Arpa	31.8	27.0
Buğday	25.0	10.8
Küspe	15.9	28.8
Kepek	27.3	29.7
Diğer	0.0	3.7
Kaba yem kullanım çeşitliği		
Fiğ	15.5	21.1
Yonca	14.1	28.4
Saman	39.8	42.1
Mısır silajı	23.3	6.3
Diğer	7.8	2.1
Üretilen yem bitkileri		
Yonca	48.0	13.9
Fiğ	24.0	30.5
Mısır	28.0	50.0
Yulaf	0.0	2.8
çavdar	0.0	2.8

Proje yararlanıcısı yetiştiricilerin hayvan besleme uygulamaları Çizelge 4.5’de verilmiştir. Söz konusu Çizelgeden de görüldüğü gibi koyun yetiştiricileri %84.3 oranında hava şartları elverdiği ölçüde gündüz saatlerinde merada otlatmakta ve mera dönüşü ek yemleme yapmaktadırlar. Sığır yetiştiricileri ise %81 oranında ahırda hayvanlarını beslemektedirler. Bazı yetiştiricilerin tarla ya da yol kenarlarındaki otları biçtikten sonra ahıra taşıdıkları ve hayvanlarına kaba yem olarak verdikleri de görülmüştür. Koyun yetiştiriciliğinde her üç yetiştiriciden bir tanesi hayvanlarına kesif

yem vermediğini ifade etmiştir. Bu oran sığır yetiştiricilerinde %8 olarak belirlenmiştir. Bu yetiştiriciler hayvanlarını merada tutmakta ve ihtiyaç halinde hayvanlarına saman vermektedirler. Koyun ve sığır yetiştiricilerinin sırası ile %21.6 ve %14.7'si kesif yemi kendisi üretirken, %56.6 ve %57.9'u hazır olarak satın aldıklarını belirtmişlerdir. Kalan miktar ise kesif yemi her iki yolla da temin ettiklerini ifade etmişlerdir. Kesif yemi hazır olarak satın almayıp kendi işletmesinde hazırlayan yetiştiricilerin hem sığır hem de koyun yetiştiriciliğinde en fazla arpa, pamuk tohumu küspesi, buğday ve kepek; kaba yem olarak da saman tercih ettikleri görülmektedir. Bundan sonra tercih edilen kaba yemler ise yonca ve fiğ kuru otudur. Sığırcılık işletmelerinde silaj kullanımının az olması hayvan sayısı az olan yetiştiricilerin silaj yapamaması ve silajı hazır olarak aldıklarında da maliyetinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Halbuki silaj kış aylarında sığır yetiştiricileri için vazgeçilmemesi gereken bir kaba yem çeşididir. Özellikle mera olanaklarının olmadığı durumlarda sığırlara silaj verilmesi hem üretimi artırmakta hem de maliyeti düşürmektedir. Özellikle süt sığırcılığı işletmelerinde hayvanın sindirim hacmi dikkate alındığında sığırlarda yeterince kaliteli kaba yem verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle saman yerine kuru ot ve silaj kullanımı konusunda yetiştiriciler özendirilmeli ve teşvik edilmelidir.

Çizelge 4.6. Proje hayvanları için mera durumu (%)

	Koyun	Sığır
Mera imkânına sahip misiniz?		
Evet	86.3	26.0
Hayır	16.7	74.0
Mera mülkiyet durumu		
Kendi malı	0.0	7.2
Köy ortak malı	25.0	14.3
Orman ve tarla kenarı	75.0	78.5

Genç çiftçi projesi yararlanıcıları içerisinde koyun ve sığır yetiştiricilerinin sırası ile %86.3 ve %26'sı hayvanları için mera imkanına sahip olduklarını belirtmişlerdir (Çizelge 4.6). Meraların nitelik ve nicelik bakımından yetersizliği nedeni ile sığırlar için mera sorun olurken koyun yetiştiricileri için sorun olmamaktadır. Çünkü aşırı otlatılmış meralar koyunlar tarafından değerlendirilebilirken sığırlar daha boylu otların bulunduğu meraları tercih ettikleri için bu meraları kullanamamaktadır. Otlatmada kullanılan

meralar genellikle orman ya da tarla kenarlarındaki meralardır Yetiştiricilerin şahsi mülkiyetinde olan mera oranı koyunculukta %0, sığırcılıkta %7.2'dir. Mera sorunu Türkiye genelinde yaşanmakta olan bir sorundur. Aydın (2017) tarafından Muğla bölgesi hayvancılığının değerlendirilmesi amacı ile yapılan çalışmada bölgedeki koyunculuk işletmelerinin 94'ünün mera ve elden besleme uyguladığını, mera imkânına sahip işletmelerde mera mülkiyetinin % 24'ünün şahıs malı, % 32'sinin köy ortak malı, % 36'sının orman ve tarla kenarları olduğu; koyunculuk işletmelerinin % 98'inde hayvanlara kaba yem verildiği; kaba yem olarak en fazla saman tercih edildiği, işletmelerin % 36'sının kaba yemi kendisinin ürettiği; işletmelerin % 84'ünde hayvanlara kesif yem verildiği, kesif yem hammaddesi olarak arpa, buğday pamuk tohumu küspesi, mısır ve ayçiçeği tohumu gübresi kullanıldığını belirtmiştir. Diğer taraftan Dellal ve ark. (2000a) Güney Doğu Anadolu bölgesinde mera dışında saman, anız otlatma, karma yem kullanımının yaygın olduğunu, silaj kullanan işletme oranının ise %0.4 olduğunu; Tüfekçi ve Oflaz (2015) Kastamonu ilinde koyun yetiştiricilerinin %60 oranında 8-10 ay mera hayvancılığı yaptığını, %30'unun ek yemleme yaptığını belirtmiştir. Söz konusu çalışmalar ile büyük oranda benzerlikler tespit edilen çalışmamızdaki farklılıklar bölgesel alışkanlıklar ve farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bölgede koyun yetiştiricileri en fazla %48 oran ile yonca bitkisi yetiştirmeyi, sığır yetiştiricileri ise %50 oran ile mısır bitkisi yetiştirmeyi tercih etmektedirler (Çizelge 4.5). Şekerden (1986) Amasya bölgesinde sığırcılıkta %28 oranında merada otlatma yapıldığını; Tümer ve Ağmaz (1989) Ege bölgesinde büyükbaş hayvancılık işletmelerinde yonca, mısır ve fiğ ekildiğini; Ersoy (1994) Bursa bölgesinde kaba yem olarak saman, çayır otu ve bir miktar silaj kullanıldığını; Özgün ve Kaya (1999) Gaziantep'te sığır yetiştiricilerinin tamamının hayvanın fizyolojik döneminde dikkat etmeden de olsa süt yemi kullandıklarını; Bakır ve Demirel (2001) Van ilinde kesif süt yemi yada besi yemi ile kepek ve kırık arpa, kaba yem olarak kuru ot, saman, şeker pancarı posası kullanıldığını; Azaboğlu ve ark (2002) Trakya bölgesinde sığır yetiştiricilerinin %86'sının kaba yemi kendilerinin ürettiğini, %47.1'inin kesif yemi hazır olarak satın aldıklarını bunlarında %50'sinin yem alırken kooperatifleri tercih ettiklerini; Tugay (2004) Giresun'da hazır kesif yemin tercih edildiğini, kaba yem olarak ise çayır kuru otu, kuru mısır hasılı, saman, yonca ve fiğ kuru otu ile silaj ve çavdar kullanıldığını belirtmişlerdir.

Çalışma yapılan hayvanlarda kayıt tutma durumu ve bazı döl verim özellikleri Çizelge 4.7’de verilmiştir. İlgili Çizelgeden de görüldüğü gibi koyun yetiştiricilerinin %76.5’i sığır yetiştiricilerinin ise %57’si hayvanlarında herhangi bir kayıt tutuma faaliyetlerinin bulunmadığını belirtmiştir. Tutulan kayıtların da koyun ve sığır yetiştiriciliğinde genellikle (%83.4 ve %42.9) doğum ya da üreme ile ilgili kayıtlar olduğu belirlenmiştir. Proje öncesi yetiştiricilere hayvanlarında basit kayıt tutma yöntemi önerilmiş ve kayıt tutmanın faydaları anlatılmış olmasına rağmen kayıt tutma oranı yetersiz olarak gerçekleşmiştir. Hayvan yetiştiriciliği ve ıslahındaki önemi nedeni ile bu tip projelerde kayıt tutmanın zorunlu hale getirilmesinde yarar bulunmaktadır.

Çizelge 4.7. Kayıt tutma ve kayıt çeşitliliği (%)

	Koyun	Sığır
	Kayıt tutma	
Evet	23.5	43.0
Hayır	76.5	57.0
	Tutulan kayıtlar	
Doğum	83.4	42.9
Süt	8.3	8.1
Aşı, hastalık	8.3	49.0

Çizelge 4.8’den de görüldüğü gibi, koyun yetiştiriciliğinde işin doğası gereği (yapay tohumlamadaki başarı oranının düşük olması, dağınık kızgınlık vs) doğal çiftleştirme yapılırken, sığırlarda %79 oranında yapay tohumlama yapılmıştır. Sığır yetiştiricilerine erkek materyal verilmemesine ve yapay tohumlamanın zorunlu tutulmasına rağmen %21 oranındaki doğal aşım, tekrarlanan yapay tohumlamalara rağmen gebelik elde edilememesinden kaynaklanmıştır. Yetiştirici birkaç defa yapay tohumlama denemesi sonunda gebelik elde edemeyince tohumlama ve diğer masraflar nedeni ile bu yolu tercih ettiğini belirtmiştir. Doğal aşım sonrası bu hayvanların gebe kaldıkları da belirlenmiştir. Dört-beş yapay tohumlamadan sonra gebelik elde edilmemiş olması ve bakanlık personeli tarafından, sözleşme gereği yapay tohumlamadaki ısrar, maalesef kısırılık ve hayvanların kesime gönderilmeleri ile de sonuçlanmıştır. Genç çiftçi projesi yararlanıcılarının koyunculukta %100 ve sığırcılıkta %96 oranında kızgınlık toplulaştırma yapmadıkları belirlenmiştir. Yetiştiricilerin hayvan sayılarının az olması ve kızgınlık toplulaştırma için maddi destek olmaması

nedeni ile bu uygulamaya hiç rastlanmamıştır. Hâlbuki yetiştiriciler en azından koç etkisi hakkında bilgilendirilerek kızgınlık toplulaştırma uygulamaları sağlanabilir.

Çizelge 4.8. Döl verim ve bazı gebelik-doğum dönemi uygulamaları (%)

	Koyun	Sığır
Çiftleştirme yöntemi		
Doğal aşım	100.0	21.0
Yapay tohumlama	0.0	79.0
Kızgınlık toplulaştırma uygulaması		
Var	0.0	0.0
Yok	100.0	100.0
Gebelik problemi yaşanma durumu		
Var	3.9	84.0
Yok	96.1	16.0
Gebelik döneminde ek yemleme		
Var	27.5	30
Yok	72.5	70
Doğum sonrası göbek bakımı		
Var	15.7	41.5
Yok	84.3	58.5

Koyun yetiştiricilerinin %3.9'u hayvanlarında gebelik problemi yaşadıklarını belirtmişlerdir (Çizelge 4.8). Bütün koyun sürülerini tek bir sürü olarak düşünersek bu oran kabul edilebilir bir değerdir. Diğer taraftan genç çiftçi projesi kapsamında sığır dağıtılan yetiştiricilerin %84'ü hayvanlarının gebelik problemi yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yukarıda da belirtildiği gibi yapay tohumlamanın zorunlu tutulması bu duruma sebep olan en önemli faktördür. Zira yetiştiriciler gebe kalmayan havanlarında doğal çiftleştirme uyguladıklarında gebelik elde ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum kızgınlık tespitinin doğru yapılamaması, tohumlamanın yanlış zamanda yapılması, düşük kaliteli sperma kullanılması yada veterinerlik uygulamasından kaynaklanmış olabilir. Gebelik döneminde hayvanlarına ek yemleme yapan yetiştiricilerin oranı koyun yetiştiriciliğinde %27.5, sığır yetiştiriciliğinde ise %30 olarak ifade edilmiştir. Gebeliğin son iki ayında hayvanlar ek yem verme uygulamasının yaygınlaşmasını sağlamaya yönelik tedbirler alınmasında yarar bulunmaktadır. Hayvan yetiştiriciliğinde bir diğer önemli uygulama olan göbek bakımı konusunda da önemli eksiklikler tespit

edilmiştir. Yetiştiricilerin sadece koyunculukta %15.7'si sığircılıkta ise %41.5'i doğum sonrası göbek bakımı yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu oranın her iki tür için de %100'e çıkartmak gerekmektedir. Zira doğum sonrası mikroorganizmaların hayvanın vücuduna girebilmesi için en kolay yol göbek bölgesidir. Bu tip yetiştirme işlerinde zamanlamalar ve hayvanların döl verimi ile ilgili bilgiler işletmeye ve bölgeye göre değişmektedir. Özellikle verim ile ilgili özellikler ırk ve çevresel şartlardan etkilenebilmektedir. Kaymakçı ve ark. (1998), Doğu Anadolu bölgesi koyunculuk işletmelerinde serbest aşım uygulandığını, aşımın Eylül-Ekim aylarında olduğunu; Direk ve ark. (2000), Konya'da koyunculuk işletmelerinde flushing uygulaması yapılmadan serbest aşım yapıldığını; Dayan (2007), Norduz koyunlarında koç katımının Eylül-Ekim aylarında serbest aşım şeklinde yapıldığını; Bilginturan (2008) Burdur ilinde koyunlarda gebelik oranının % 97.57, ikizlik oranının % 27.36, kuzu ölüm oranının % 7.57 olduğunu; Aydın (2017) Muğla ilinde koyun yetiştiriciliğinde göbek bakımı yapanların ve kayıt tutanların oranının %22 olduğunu, sığırlarda ise %80 oranında göbek bakımı %100 oranında da kayıt tutma uygulamalarının yapıldığını bildirmişlerdir. Akman ve Özder (1992), Tekirdağ'da süt sığircılığı işletmelerinin % 85'inde göbek bakımı yapıldığını; Kılıç (1993), Kocaeli'nde sığircılık işletmelerinde hem yapay tohumlama hem de doğal aşım yapıldığını, çoğunlukla işletmede boğa bulundurulmadığını; Şahin (1994), Ankara ili Ayaş ilçesinde sığırlarda yapay tohumlama (% 46.6), doğal aşım (% 38.8) veya her ikisinin de tercih edilebildiğini, işletmelerin % 46.6'sında döl tutma problemi yaşandığını; Özçelik (2000), suni tohumlamanın yaygın olmasına rağmen rastgele sperma kullanımının ırk özelliklerini bozduğunu; Bakır (2002a), Van bölgesinde sığırların % 37.9'unun kısır kaldığını; Kuyubende (2005) İzmir ili Ödemiş ilçesinde yetiştiricilerin % 44.1'inin donmuş sperma kalitesinden şikâyet ettiğini; Kara ve ark. (2007b) sığircılık işletmelerin % 87'sinin gebelik döneminde ek yemleme yapmadığını, Özyürek ve ark. (2014) Erzincan'da sığircılık işletmelerin % 75.2'sinde yapay tohumlama kullanıldığını ve % 85.7'sinde doğum sonrası göbek bakımı yapıldığını bildirmişlerdir.

Çalışma alanındaki koyun ve sığırlarda yavru büyütme uygulamaları ile süt verim özellikleri ve süt değerlendirme ile ilgili olarak elde edilen bilgiler Çizelge 4.9'da sunulmuştur.

Çizelge 4.9. Süt emme dönemi ve süt üretimi (%)

	Koyun	Sığır
Süt emme süresi		
Sürekli	96.3	70.6
2-3 ay	3.7	29.4
Yavru büyütme sistemi		
Analı (emişme)	92.2	78.3
Kova/biberon	0.0	10.8
Mama	0.0	0.0
Emişme ve elden besleme	7.8	10.8
Süte ilave yem verme		
Evet	64.7	69.5
Hayır	35.3	30.5
Verilen ek yem çeşidi		
Kesif yem	17.6	42.4
Kuru ot	58.9	40.7
Kesif yem ve kuru ot	23.5	16.9
Sağım süresi		
Sağmıyor	68.6	99.0
1-5 ay	31.4	1.0
Sağım şekli		
Elle	100.0	76.0
Makine ile	0.0	24.0
Süt veya ürünlerini pazarlama şekli		
Perakende	38.1	64.0
Mandıra	-	16.0
Evde kullanım	61.9	20.0
Süt değerlendirme şekli		
Çiğ süt	54.5	70.1
Peynir	15.2	5.2
Yoğurt	30.3	24.7

Çizelge 9'dan da görüldüğü gibi, koyun yetiştiricileri çoğunlukla (%96.3) ananın verdiği sütü kuzularına emzirmektedirler. Dağıtılan koyunların Merinos ırkından olması nedeni ile ana tarafından verilen süt sadece kuzuyu büyütme yetmektedir. Kuzuların %64.7 'sine yaklaşık olarak 1 aylık yaştan itibaren kesif yem ve kuru ot olarak ek yemleme yapıldığı belirlenmiştir. Koyun sürülerinin %68.6 'sında sağım yapılmazken, özellikle yavrusunu kaybeden anaların sütünün tamamı ve diğer koyunlarda ise az miktarda da olsa memede kalan sütün sağıldığı belirlenmiştir (%31.4). Üretilen koyun sütleri genellikle ev ihtiyacı için (%61.9) kullanılmakta olup %38.1'i ise perakende olarak satılmıştır. Koyun sütleri öncelikle çiğ süt (%54.5) olarak değerlendirilmekte, bunu yoğurt (%30.3) ve peynir (%15.2) olarak değerlendirme usulleri takip etmektedir.

Bu uygulamalar da bölgeye ve çalışılan ırkın özelliklerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde sağım makinesi kullanımının kısıtlı olmasında hayvan sayılarının az olmasının ve Merinos ırkı yetiştiriciliğinin yapılmasının etkileri bulunmaktadır.

Aydın (2017) tarafından Muğla'da koyun işletmelerinde kuzuların sabah ve akşam annelerini emmelerinin tercih edildiği, %58'inde sağım yapılmadığı, kuzuların emiştirme süresinin en az 90 gün olduğu, elle sağım tercih edildiği, 20 günlük yaştan itibaren kuru ot ve yem verildiği belirtmiştir. Tölü ve ark. (2007), Biga bölgesinde, 90 günlük yaşta sütten kesim yapıldığını; Elmaz ve ark. (2014), Teke yöresinde kuzuların 4-6 ay süt emdiğini bildirmişlerdir. Sığır yetiştiriciliğinde de dağıtımı yapılan hayvanlar genel olarak etçi genotip oldukları için sürülerin %70.6 'sında anaların sütünün tamamının buzağılara verildiği, kalan %29.4'ünde ise buzağının 2-3 ay ana sütü tükettikleri tespit edilmiştir. Buzağının %78.3 'ü emerek analarının sütünü tüketmişlerdir. Kalanları ise kova yada biberonlarla beslenmişlerdir. Buzağılara %69.5 oranında 1. aydan itibaren ek yemleme yapılmaya başlanmış olup anaların %99'u hiç sağılmamıştır. Az da olsa sağılan süt ise %80 oranında satılmış, %20 oranında ise ev ihtiyaçları için kullanılmıştır. Sütün değerlendirilmesinde tercih çiğ süt olmuş, onu yoğurt ve peynir takip etmiştir. Aydın (2017) Muğla bölgesi sığır yetiştiriciliğinde buzağının emiştirme süresini süt sığır işletmelerinin % 28'inde 1 ile 60 gün arasında, % 58'inde 61 ile 90 gün arasında, % 12'sinde 91 ile 120 gün arasında, % 2'sinde ise 121 gün ve üzerinde yapıldığını; emiştirilen buzağılara sütten başka ek yemin işletmelerin % 96'sında verildiğini, süt sığırcılığında sağımın işletmelerin %94'ünde makine ile % 6'sında elle yapıldığını belirtmiştir. Aydın (2017) tarafından verilen bu bilgiler sütçü işletmeler ait olduğu için farklılıklar normal kabul edilebilir. Diğer taraftan Akman ve Özder (1992), Tekirdağ'da süt sığır işletmelerinde makineli sağım oranını % 76 olarak bildirmiştir. Sarı (1998), Konya'da sığırcılık işletmelerin % 74.6'sında buzağının annelerini emdiğini diğerlerinin elden süt içirilerek büyütüldüğünü; Tugay (2004), Giresun'da buzağının 2-4.5 ay süt tükettiklerini; Kum (2005) Antalya'da işletmelerin % 55.13 ünün buzağılara doğumdan sonra 1 saat içerisinde kolostrum verdiğini, % 52.13'ünün kova ile süt içirdiğini, % 48.82'sinin 4. aydan sonra sütten kesim yaptığını, % 39.34'ünün 4. Haftadan itibaren buzağı başlangıç yemi verdiğini; Önal ve Önder (2008) Edirne'de makineli sağım yapıldığını; Özyürek

ve ark. (2014) Erzincan’da %81 oranında elle sağım yapıldığını; Başhozman (2014) Sivas’ta elle sağım oranının % 33.3 olduğunu bildirmişlerdir. Bu literatür bilgileri ile görülen farklılıklar bölgesel farklılıklardan, mevcut çalışmada dağıtılan sığırların etçi genotipler olmasından ve yetiştiricilerin yeterli deneyim ve sermayeye sahip olmamasından kaynaklanmaktadır.

Çizelge 4.10. Hayvan sağlığı uygulamaları (%)

	Koyun	Sığır
Sağlık koruma uygulaması yapıyor musunuz?		
Evet	62.7	94.0
Hayır	37.3	6.0
Veteriner hizmetleri ve parazit uygulaması		
Yılda bir kez iç-dış parazit mücadelesi	10.3	16.6
İlkbahar ve sonbaharda iç-dış parazit mücadelesi	21.7	8.8
İç-dış parazit mücadelesi yapmayanlar	78.0	74.6
Vitamin takviyesi	35.5	24.9
İhtiyaç durumunda veteriner hekime başvuruyorum	32.5	49.7
Uygulanan aşılar		
Çiçek	16.4	14.7
Brucella	22.0	23.5
Enterotoksemi	8.8	0.6
Agalaksi	4.4	0.6
Ciğer ağrısı	5.5	0.0
Diğer	42.9	60.6
Karşılaşılan sağlık problemleri		
Ayak ve tırnak	17.7	19.2
Mastitis	16.1	5.8
Yavru atma	43.5	5.8
Güç doğum	22.7	5.8
Diğer	0.0	63.4

Çizelge 4.10’da proje kapsamında dağıtılan hayvanlar için yapılan sağlık hizmetleri ve karşılaşılan sağlık problemleri değerlendirilmiştir. Koyun ve sığır yetiştiriciliğinde sürü sahiplerinin sırası ile %62.7 ve %94’ü sağlık koruma uygulaması yaptıklarını belirtmişlerdir. Ancak sonraki sorulara vermiş oldukları cevaplar yetiştiricilerin sağlık koruma konusunda bilgi eksikliklerinin olduğunu ve bu amaçla eğitim faaliyetlerine ihtiyaç bulunduğunu göstermektedir. Şöyle ki; koyun ve sığır

yetiştiriciliğinde iç ve dış parazit mücadelesi yapmayanların oranı sırası ile %78 ve %74.6 olarak belirlenmiştir. İşletmelerde ihtiyaç halinde veteriner hekime başvuranların oranı koyunculuk ve sığircılık işletmeleri için sırası ile %32.5 ve %49.7 olarak tespit edilmiştir. Bu durum işletme sahiplerinin maddi olanakları ve hayvan sayılarından kaynaklanmaktadır. Yetiştiriciler genel olarak devlet tarafından yapılan koruyucu aşıları uygulamaktadırlar. Büyükbaş hayvanlarda gebe kalma sorunu nedeni ile az sayıda yavru elde edilmiş olması en sık dile getirilen sağlık sorunu olmuştur (Çizelge 4.8). Doğum yapan hayvanlarda %5.8 oranlarında yavru atma, güç doğum ve mastitis problemleri belirlenmiştir. Bunların dışında ayak ve tırnak problemleri görülen işletmelerin oranı %19.2 olarak saptanmıştır. Koyun yetiştiriciliğinde ise %43.5 oranında yavru atma ve %22.7 oranında güç doğum bildirilmiştir. Koyunların ilk doğumunu yapmış olmaları bu sonuçlarda etkili olabilir. Ayrıca %17.6 oranında ayak ve tırnak problemi bildirilmiştir. Ayak ve tırnak problemi yetiştiricilerin düzenli olarak tırnak kesimi yapmamalarından kaynaklanmaktadır ve yetiştiricilerin tırnak bakımı ile ilgili olarak bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Koyunlarda %16.1 oranında da mastitis bildirilmiştir. Maalesef geleneksel koyun yetiştiriciliğinde koruyucu hekimlik ihmal edilen bir alandır. Direk ve ark. (2000) tarafından da Konya bölgesinde koyun yetiştiriciliğinde sağlık ve koruma hizmetlerinin yetersiz olduğu ifade edilmektedir. Bu durum da bölgeler arasında ve yıldan yıla değişebilmektedir. Dellal ve ark. (2002) GAP bölgesi koyunculuk işletmelerin % 88.8'inde dezenfeksiyon yaptıklarını, ve tamamında aşılama yaptığını; Tölü ve ark. (2007) Biga bölgesi koyunculuk işletmelerinin %73'ünün veteriner hekimden yardım aldıklarını; Bilginturan (2008) Burdur'da aşılama yapıldığını; Deniz (2009) Hakkari'de hastalıklar ve mücadele konusunda koyun yetiştiricilerinin bilgilendirilmelerinin yararlı olacağını; Karakuş ve Akkol (2013) Van bölgesinde en yaygın sağlık probleminin dış parazitler ve solunum yolu enfeksiyonları olduğunu belirtmişlerdir. Aynı şekilde sığır yetiştiriciliğinde de Şahin (1994) Ankara ili Ayaş ilçesinde işletmelerde en çok mastitis, ayak-tırnak problemleri, güç doğum, yavru atma, ilk 6 ay buzağı ölümü problemleri olduğunu; Sarı (1998) Konya'da işletmelerde hayvan sağlığı ve hijyen konusunda bilgi eksikliği olduğunu; Çalış (1999) Çanakkale'de hayvan sağlığı alanında hizmet eksikliği olduğunu; Kara ve ark. (2007a) Erzurum, Kars, Ardahan ve Ağrı'da sığır yetiştiriciliğinde devletin sağladığı veteriner hizmetlerinin yetersiz olduğunu, aşı uygulamalarında sorunlar olduğunu, sığırlarda şap, sarılık,

yanıkara, şarbon ve brucella hastalıklarının görüldüğünü; Aksoy ve Yavuz (2008) sığırlarda şap, brucella ve sarılık hastalıklarının yaygın olduğunu; Özyürek ve ark. (2014) Erzincan'da Şap, brucella ve mastitis hastalıklarının tespit edildiğini bildirmişlerdir. Mevcut çalışma ile literatürdeki farklılıklar yetiştiricilerin deneyim eksikliği, hayvan sayılarının az olması ve maddi yetersizliklerinden kaynaklanmış olabilir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye 783.562 km² yüz ölçümü ve farklı coğrafik ve sosyo-kültürel özellikleriyle öne çıkan önemli ülkelerden biridir. Ülkenin değişik bölgelerinde arazi, bitki örtüsü, sulak alan yoğunluğu, susuzluk, kuraklık, iklim özellikleri gibi faktörler bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye’de değişik dönemlerde ekonomik sıkıntılar çıkabilmekte, tarımdaki daralma, kırsalda yaşamının zorlukları köyden kente göçün artmasına neden olabilmektedir. Gerek ekonomik sıkıntılara çözüm üretebilmek ve gerekse göçü önleyerek insanların doğdukları yerlerde yaşamlarını idame edebilmeleri için değişik dönemlerde sosyal riski azaltmayı amaçlayan, kırsal kalkınmayı teşvik etmeye yönelik projeler kapsamında yetiştiricilere sıfır faizli hayvancılık kredileri ya da hibe teşvikleri yapılmaktadır. Bu projelerden bir tanesi olan Genç Çiftçi Projesi kapsamında Hatay örneğinde yürütülen bu çalışmada projeden yararlanan yetiştiricilerin bakış açısı ile elde edilen sonuçlar şu şekildedir;

Proje yararlanıcılarının eğitim seviyeleri düşüktür. Yetiştiricilerin çoğu ilkokul mezunudur. Eğitim seviyesinin yükseltilmesi hayvancılıktan elde edilen gelirin de artmasına neden olacaktır. Proje yararlanıcıları seçilirken komisyonlarda zooteknist, veteriner, sektör temsilcileri yer almalı ve eğitim seviyesi yüksek, kolay iletişim kurulabilir, yaptıkları ile diğer yetiştiricilere örnek olabilecek gençlerin projelerde daha fazla yer almaları sağlanmalıdır.

Proje yararlanıcısı yetiştiricilerin büyük çoğunluğu 35 yaşın altındadır. Bu durum projede genç yetiştiricilerin seçilmesinden kaynaklanmıştır.

Proje yararlanıcısı yetiştiriciler çoğunlukla kadındır. Bu durum yetiştirici seçiminde kadınlar için pozitif ayrımcılık yapılmasından kaynaklanmıştır.

Koyun yetiştiricileri çoğunlukla sadece koyunculuk yapmaktadırlar. Hayvansal üretim ile birlikte bitkisel üretim yapanların sayısı sığır yetiştiricilerinde daha fazladır.

Koyun yetiştiricileri kaba yem ihtiyacını otlatma ve saman ile karşılamaktadırlar. Meraların nitelik ve niceliği genellikle sığırlar için uygun değildir.

Yetiştiricilerin genellikle kendi arazileri bulunmamaktadır. Gerektiğinde kiralık arazi kullanılmaktadırlar.

Proje yararlanıcıları projeye katılmadan önce de köyde ikamet ettiklerini ifade etmişlerdir. Yani projenin kentten köye tekrar göçü sağlama başarısı Hatay bölgesi için gerçekleşmemiş olsa da en azından köyden kente göçü engellemeye katkı sağladığı söylenilebilir.

Yetiştiricilere hayvan dağıtımında, yetiştirici tercihleri genellikle dikkate alınmamıştır. Çoğunlukla İvesi koyunu talep etmiş olan yetiştiricilere Merinos koyunu, sütçü sığır talep etmiş olan yetiştiricilere de etçi ırklar verilmiştir.

Sığır verilen yetiştiricilere boğa verilmemiş yapay tohumlama yaptırımları istenilmiştir. Ancak yetiştiriciler hayvanlarda kızgınlık tespiti ve suni tohumlama sırasında hayvanı zapt-ı rapt altına alma bilgi ve becerisi eksikliği, tohumlama masrafı gibi sebeplerle köyden temin ettikleri boğalar ile doğal aşım yaptırmayı tercih etmişlerdir.

Koyun yetiştiricilerine genel olarak 18 aylıktan daha küçük ilk kez çiftleştirilecek hayvanlar verilmiştir.

Sığır yetiştiricilerine verilen hayvanlar yetiştiricilere dağıtıldığında gebe olmayıp dağıtım sonrası aşım işlemine tabi tutulmuşlardır.

Koyun ve sığır yetiştiriciliğinde yarı açık veya kapalı barınaklar tercih edilmektedir. Bunların yerine daha masrafsız olan açık ahır ve ağıllar tercih edilebilir.

Hayvanların beslenmesinde kaba ye m olarak saman yerine kuru ot kullanılmalıdır.

Hayvancılık eğitimi olmadığı için beslemenin önemini kavrayamayan yetiştiricilere bu tip projelerde en az bir yıl yem desteği de yapılarak yetiştiricilerin eğitimine önem verilmelidir.

Genç çiftçi projesi yararlanıcıları içerisinde koyun ve sığır yetiştiricilerinin sayısı ile %86.3 ve %26'sı hayvanları için mera imkanına sahip olduklarını belirtmişlerdir.. Meraların kalite ve kantite bakımından yetersizliği nedeni ile sığırlar için mera sorun olurken koyun yetiştiricileri için sorun olmamaktadır. Çünkü aşırı otlatılmış meralar koyunlar tarafından değerlendirilebilirken sığırlar daha boylu otların bulunduğu meraları tercih ettikleri için bu meraları kullanamamaktadır.

Hayvancılıkta kayıt tutma gerek damızlık seçimi ve gerekse sağlık koruma uygulamaları için önemli bir yönetim uygulamasıdır. Ancak koyun yetiştiricilerinin

%76.5 'i sığır yetiştiricilerinin ise %57'si hayvanlarında herhangi bir kayıt tutuma faaliyetlerinin bulunmadığını belirtmiştir.

Koyun yetiştiriciliğinde serbest aşım uygulanmaktadır. Sığır yetiştiriciliğinde yapay tohumlama zorunlu olmasına rağmen yapay tohumlama uygulamalarındaki başarısızlıklar nedeni ile bazı yetiştiriciler doğal aşım yaptırmışlardır. Dört-beş yapay tohumlamadan sonra gebelik elde edilmemiş olması ve bakanlık personeli tarafından, sözleşme gereği yapay tohumlamadaki ısrar, maalesef kısırılık ve hayvanların kesime gönderilmeleri ile de sonuçlanmıştır.

Eğer yapay tohumlama zorunlu olacak ise kızgınlık senkronize edilerek en doğru zamanda tohumlama yapılması bu sorunun çözümü için alternatif bir uygulama olabilir.

Fizyolojik durumlarına göre hayvanlarının nasıl beslenmesi gerektiği konusunda yetiştiricilerin eğitilmesinde yarar bulunmaktadır. Yetiştiricilerin tamamının göbek bakımı ve tırnak bakımı yapmaları sağlanmalıdır. Koyun yetiştiricileri çoğunlukla (%96.3) ananın verdiği sütü kuzularına emzirmektedirler. Dağıtılan koyunların Merinos ırkından olması nedeni ile ana tarafından verilen süt sadece kuzuyu büyötmeye yetmektedir. Sığır yetiştiricilerinin de çoğunluğu buzağların sürekli analarını emmelerini sağlamaktadır. Koyunlarda fazla süt elle sağılmaktadır. İneklerin sağımında ise yaklaşık olarak ¼ oranında makineli sağım yapılmaktadır.

Yetiştiriciler genel olarak sağlık koruma uygulaması yaptıklarını belirtmişlerdir. Ancak yetiştiricilerin sağlık koruma konusunda bilgi eksiklikleri bulunmaktadır. Doğum yapan hayvanlarda %5.8 oranlarında yavru atma, güç doğum ve mastitis problemleri belirlenmiştir. Bunların dışında ayak ve tırnak problemleri görölen işletmelerin oranı %19.2 olarak saptanmıştır.

Bu tip projelerde hayvan verilen yetiştiricilere en az 1 yıl yem ve veterinerlik hizmeti sağlanmalıdır. Hayvan bakıcılığı konularında eğitilmelidirler.

Bu tip projelerde başarı doğru hayvanların doğru insanlara verilmesi ile gelecektir. Yani nitelikli hayvanlar eğitim seviyesi yeterli, hayvan bakıcılığı konusunda tecrübeli insanlara verilmelidir. Belki de her bir proje il bazında kooperatif gibi örgütlenme ile birlikte uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Azaboğlu, Ö. M., Gaytancıoğlu, O., Kubaş, A. ve Oraman, Y. 2002. Süt hayvancılığının karşılaştığı sorunlar ve süt ürünlerinin pazar durumu; Trakya Bölgesi Örneği. https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwi1wKuOp9PPAhXCExoKHePHBH0QFggdMAA&url=http%3A%2F%2Fdersler.herseyucretsiz.com%2Fdosyalar%2Faf70c4e7c12.doc&usg=AFQjCNG55QHnSn_mN0jqajQDGkPeTLzRew&cad=rja, Erişim Tarihi: 11.10.2016.
- Acar, M. 2012. Isparta ili damızlık koyun keçi yetiştiricileri birliği üyesi keçicilik işletmelerinin mevcut durumu ve teknik sorunları üzerine bir araştırma. **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi**, Isparta.
- Akbulut, Ö. ve Yılmaz, İ., 2007. Erzurum iline ithal edilen ve yurt içinden satın alınan kkültür ırkı gebe düvelerin halk elinde bazı verim özellikleri. **5.Ulusal Zootekni Kongresi Bildirileri**. 5-8 Eylül 2007, Van.
- Akman, N. ve Özder, M. 1992. Tekirdağ ilinde ithal ineklerle çalışan işletmelerin durumu ve sorunları. Trakya bölgesi **1. Hayvancılık Sempozyumu**, 8-9 Ocak-1992, Tekirdağ. 51-61
- Aksoy, A. ve Yavuz, F. 2008. Hayvancılık işletmelerinin Avrupa Birliğine uyumu ve rekabet edebilirliği; Doğu Anadolu örneği. **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 14 (1): 37– 45.
- Aktürk, D., Savran, F., Hakyemez, H., Daş, G. ve Savaş, T. 2005. Gökçeada'da ekstansif koşullarda hayvancılık yapan işletmelerin sosyo-ekonomik açıdan incelenmesi. **Tarım Bilimleri Dergisi**, 11(3):229-235.
- Anonim, 2016. www.dsymb.org.tr. Erişim Tarihi: 20.11.2016
- Aras, A. ve İzmirli, R. 1976. İzmir şehir yöresinde ahır sütçülüğü yapan ihtisaslaşmış süt işletmelerinden seçilen bir grubun ekonomik yönden incelenmesi ve üretim maliyeti. **Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları**, No: 279. Bornova, İzmir
- Atlıoğlu, A., 2007. Adana ili Tufanbeyli ilçesi köylerinde koyun yetiştiriciliğinin karakterizasyonu, **Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi**, Adana.
- Aydın, M.K., 2017. Muğla ilinde ruminant hayvancılığın mevcut durumu, bazı verim ve yapısal özellikleri. **Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Hatay.
- Bakır, G. ve Demirel, M., 2001. Van ili ilçelerindeki sığırcılık işletmelerinde kullanılan yem çeşitleri ve hayvan besleme alışkanlıkları. **Yüzüncü Yıl Üniv. Ziraat Fak. Tarım Bilimleri Dergisi**, 11(1):29-37.
- Bakır, G., 2002a. Van ilinde özel süt sığırcılığında tercih edilen kültür ırkları. **Yüzüncü Yıl Üniv. Ziraat Fak. Tarım Bilimleri Dergisi**, 12(2):11-20.
- Bakır, G., 2002b. Van ilindeki özel süt sığırcılığı işletmelerinin yapısal durumu. **Yüzüncü Yıl Üniv. Ziraat Fak. Tarım Bilimleri Dergisi**, 12(2):1-10.
- Bardakçioğlu, H. E., Türkyılmaz, M. K. ve Nazlıgül, A., 2004. Aydın ili süt sığırcılık işletmelerinde kullanılan barınakların özellikleri üzerine bir araştırma. **İstanbul Üniv. Vet.Fak. Dergisi**, 2004-2.

- Başhozman, S. 2014. Sivas ili damızlık sığır yetiştiricileri birliğine üye süt sığırcılığı işletmelerinde hayvan besleme uygulamaları. **Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi**, Aydın.
- Bayındır, A. 2008. Van ilinde büyükbaş hayvan işletmelerinde bakım besleme yöntemlerinin belirlenmesi ve çiftçilerin hayvan besleme hakkındaki bilgi düzeylerinin tespit edilmesi. **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Van.
- Bilginturan, S. 2008. Burdur ili damızlık koyun ve keçi yetiştiriciler birliği üyesi işletmelerin yapısal özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma. **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi**, Isparta.
- Ceyhan, A., Serbester, U., Çınar, M., Ünalın, A., Akyol, E. ve Şekeroğlu, A. 2013. İç Anadolu bölgesinde büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin mevcut durumu ve yönelimleri. **Türk Tarım Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi**, 1(2): 62-66.
- Çalış, E. 1999. Çanakkale ili merkez ilçe köylerinde Holstein ırkı ithal damızlık süt sığırı yetiştiriciliği yapan işletmelerinin mevcut durum ve sorunları. **Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Tekirdağ.
- Çiçek, S. ve Sakarya, E., 2003. Afyon ili sığır besi işletmelerinde karlılık ve verimlilik analizleri. **Lalahan Hayvansal Araştırma Enstitüsü Dergisi**, 43(2):1-13.
- Dayan, Y. A., 2007. Norduz koyunu yetiştiriciliği yapılan kimi işletmelerin yapısal özellikleri (Yüksek lisans tezi, basılmamış). YYÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Dellal, G., 2000a. Antalya ilinde kıl keçisi yetiştiriciliğinin bazı yapısal özellikleri. I. işgücü durumu, üretim sistemleri, kaba yem kaynağı, barınak özellikleri. **Ankara Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi**, 6 (3) : 153- 158
- Dellal, G., 2000b. Antalya ilinde kıl keçisi yetiştiriciliğinin bazı yapısal özellikleri II. bazı üreme özellikleri, sağım ve kırkım dönemi uygulamaları. **Ankara Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi**, 6 (4) :124-129.
- Dellal, İ., Keskin, G. ve Dellal, G. 2002. GAP bölgesinde küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerin ekonomik analizi ve hayvansal ürünlerin pazara arzı. **TEAE**, Yayın No:83, Ankara
- Demir, Y. 1986. Çukurova bölgesinde projeye dayalı olarak geliştirilen süt sığırcılığı işletmelerinin mevcut durumları sorunları ile çözüm olanakları üzerinde bir araştırma. **Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kültür Teknik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Adana.
- Deniz, A., 2009. Hakkari ili merkez ilçede koyunculuk yapan işletmelerin ekonomik analizi. YYÜ, **Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Van.
- Direk, M., Öztürk, A. ve Boztepe, S. 2000. Konya ilindeki koyunculuk işletmelerinin yapısal özellikleri. **S.Ü. Ziraat Fak. Dergisi**, 14(21): 49-58.
- Ekmekyapar T (1991). Hayvan barınaklarında çevre koşullarının düzenlenmesi, **A.Ü. Ziraat Fakültesi**, Yayın No: 698
- Elmaz, Ö., Ağaoğlu, Ö. K., Akbaş, A. A., Saatçi, M., Çolak, M. ve Metin, M. Ö. 2014. The current situation of small ruminant enterprises of Burdur province. **Eurasian Journal of Veterinary Science**, 30(2): 95-101.
- Ersoy, K. 1994 Bursa ili Merkez ilçede bulunan ve ithal ineklerle çalışan işletmelerde bakım besleme, yönetim ve ahır içi koşullarının değerlendirilmesi üzerine bir

- araştırma. **Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Doktora Tezi**, Bursa.
- Erten, Ö., 2013. Ekstansif koşullarda yetiştirilen kıl keçilerinin çeşitli verim özellikleri. **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, Van.
- Ertuğrul, M., Akman, N., Eliçin, A. ve Arık, Z., 1995. Küçükbaş hayvansal ürünler tüketim projeksiyonları ve üretim hedefleri. **Tarım Haftası'95 Kongre Bildirimleri**. 9-13 Ocak 1995, Ankara. 753-769
- Günel, R., 2006. Tekirdağ ili merkez ilçeye bağlı köylerde bulunan koyun ağıllarının yapısal özelliklerinin belirlenmesi ve geliştirilebilirlik olanaklarının araştırılması. **Tekirdağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Tekirdağ.
- Günlü A., Atasever, M. ve Karakaya, Y. 2006. Erzurum ili hayvancılığının yapısal özellikleri ve yakın gelecekteki durumu üzerine genel değerlendirme. **Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi**, 1(3-4):55-68.
- Ildız, F., 1999. Tokat ili merkez ilçesinde ithal sığır yetiştiren tarım işletmelerinin yapısı. **Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Ankara.
- İnan, H., 1989. Tekirdağ ili süt sığırcılığı işletmelerinde optimum işletme planlarının saptanması üzerine bir araştırma. **Doğa Veteriner ve Hayvancılık Dergisi**, 13 (2): 15-17.
- İnan, H., 1992. Tekirdağ ili süt sığırcılığı işletmelerinin doğrusal programlama yöntemi ile planlanması ve planlı çalışmanın işletme gelirine etkisi. **Trakya Bölgesi I. Hayvancılık Sempozyumu**, 8-9 Ocak-1992, Tekirdağ. 261-275
- Kara, A., Kadioğlu, S., Küçüközdemir, A. ve Küçük, N., 2007a. Kuzeydoğu Anadolu tarım işletmelerinde hayvan sağlığı problemleri. **5.Ulusal Zootekni Kongresi Bildirileri**. 5- 8 Eylül, Van. 138.
- Kara, A., Kadioğlu, S., Özlütürk, A., Dursun, E. ve Göçmez, Z., 2007b. Kuzeydoğu Anadolu'da çiftçilerin hayvan besleme alışkanlıkları ve ilgili problemler. **5.Ulusal Zootekni Kongresi Bildirileri**. 5-8 Eylül, Van. 140.
- Karaca, O., Vanlı, Y., Kaymakçı, M., Altın T. ve Kaygısız, A. 1993. Doğu Anadolu Bölgesinde koyun yetiştirmenin sosyolojik ekonomik ve genetik görünüşü. No: 90.2F.071 No'lu Araştırma Fonu Proje Kesin Raporu, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Karaca, O., Aşkın, Y., Cemal, İ. ve Çivi, A., 1996. Doğu Anadolu göreneksel koyun yetiştirme sistemlerinin çağdaş ıslah programları bakımından potansiyelleri. **Hayvancılık' 96 Ulusal Kongresi**. 18-20 Eylül 1996. Bornova, İzmir. 160-168.
- Karademir, B., Saatçı, M. ve Karademir, G., 2005. Kuzey-Doğu Anadolu'da kış mevsimi süresince sağlık ve verimle ilişkili sığırların bakım koşulları. **Ankara Üniv. Vet. Fak. Dergisi**. 52, 39-43.
- Karakuş, F. ve Akkol, S. 2013. Van ili küçükbaş hayvan işletmelerinin mevcut durumu ve verimliliği etkileyen sorunların tespiti üzerine bir araştırma. **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 18(1-2): 9-16.
- Karaman, S., Ulutaş, Z., Şirin, E. ve Aksoy, Y. 2012. Tokat yöresindeki ağılların yapısal ve çevre koşulları yönünden durumu ve geliştirilme olanakları üzerine bir araştırma. **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 29(2): 29-41.

- Kayar, Y. 2011. Denizli yöresi süt sığırcılığı işletmelerinde barınakların yapısal yönden değerlendirilmesi. **Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi**, Aydın.
- Kayıoğlu, B., Ülger, P., Eker, B. ve Tan, F. 1994. Tekirdağ ilinde hayvancılıkta mekanizasyon düzeyinin saptanması üzerine bir araştırma. **TÜ Tekirdağ Ziraat Fak. Dergisi**, 3 (1-2):125-130.
- Kaymakçı, M., Karaca, O. ve Sönmez, R., 1998. Doğu Anadolu Bölgesi koyuncululuğuna verilecek yön. **Doğu Anadolu Tarım Kongresi Bildirileri**. 14-18 Eylül 1998, Erzurum. 707-716.
- Keskin, M., 1996. Hatay Bölgesinde süt keçisi yetiştiriciliği ve sorunları. **1. Ulusal Zootekni Bilim Kongresi Bildirileri**. 5-7 Şubat 1996, Antalya. 156-160.
- Keskin, M., 2000. Hatay bölgesinde yoğun yetiştirme koşullarında Şam (Damascus) keçilerinin morfolojik özellikleri ve performanslarının saptanması. **Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi**, Hatay.
- Keskin, M., 2016. Yarı entansif koşullarda yetiştirilen Şam keçileri ile Kilis x Kıl keçisi melez genotipinin süt ve döl verim özellikleri. **Lalahan Hay. Araşt. Enst. Derg.** 56 (1):20-24.
- Kılıç, F., 1993. İthal edilen damızlık süt ineklerinin Kocaeli yöresindeki adaptasyonları ve mevcut durumun incelenmesi. **Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Tekirdağ.
- Kırık, K. 2004. Van ilinde koyun ve keçi yetiştiriciliğinin yapısı ve geliştirme yolları. **GAP VII. Tarım Kongresi**, 28 Nisan-1 Mayıs. Şanlıurfa.
- Koçyiğit., R., Aydın, R. ve Diler, A. 2015. Erzurum ili büyükbaş hayvancılığının durumu ve gelişmesine yönelik öneriler. **Alnteri Ziraat Bilimler Dergisi**, 29(2): 34-46.
- Koyubenbe, N., 2005. İzmir ili Ödemiş ilçesinde süt sığırcılığının geliştirilmesi olanakları üzerine bir araştırma. **Hayvansal Üretim Dergisi**, 46(1):8-13, 2005.
- Kopuzlu, S., Çelebi, Ş. ve Yörük, M. A. 2016. Erzurum ilinde küçükbaş hayvancılığın mevcut durumu ve potansiyeli. **Alnteri Ziraat Bilimler Dergisi**, 30(1): 60-69.
- Koyuncu M., Uzun, Ş.K., Tuncel, E., 2005. Güney Marmara Bölgesi keçicilik işletmelerinin genel durumu ve verim özelliklerinin belirlenmesi üzerine araştırmalar I. Keçicilik işletmelerinin genel durumu. **Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi**, 11 (4) : 374-378.
- Koyuncu, E., Pala, A., Savaş, T., Konyalı, A., Ataşoğlu, C., Daş, G., Ersoy, İ. E., Uğur, F., Yurtman, İ.Y. ve Yurt, H. H. 2006a. Çanakkale koyun keçi yetiştiricileri birliği üyesi keçicilik işletmelerinde teknik sorunların belirlenmesi üzerine bir araştırma. **Hayvansal Üretim**, 47(1):21-27.
- Koyuncu, M., Uzun, Ş.K., Tuncel, E., 2006b. Güney Marmara Bölgesi keçicilik işletmelerinin genel durumu ve verim özelliklerinin belirlenmesi üzerine araştırmalar II. işletmelerin üretim potansiyelleri ve sorunları. **Ankara üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi**, 12 (1): 29-36.
- Köknaroğlu, H., Demircan, V., Yılmaz, H. ve Dernek, Z., 2007. Besi sığırcılığı üretim faaliyetinde üreticilerin eğitim düzeylerinin besi performansı ve karlılığa etkisi. **5.Ulusal Zootekni Kongresi Bildirileri**. 5-8 Eylül, Van. 92.
- Köse K. 2006. Uşak ili damızlık sığır yetiştiriciler birliğine kayıtlı işletmelerin genel yapısı. **Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Tekirdağ.

- Kum, G., 2005. Antalya ili Holstein ırkı damızlık sığır yetiştiricileri birliğine üye işletmelerin mevcut durumu, besleme alışkanlıkları ve sorunları. **YYÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Van.
- Murat, H. 2011. Ege ve Orta Anadolu Bölgesi damızlık sığır yetiştirici birliklerine bağlı süt sığırcılık işletmelerinin ekonomik analizi. **Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi**, Ankara.
- Ocak, E., Bingöl, M., Gökdağ, Ö. 2009. Van yöresinde yetiştirilen Norduz koyunlarının süt bileşimi ve süt verim özellikleri. **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi**, 19(2):85-89.
- Oral, D., 2005. Aydın ili özel işletme koşullarında yetiştirilen kıl keçilerinin bazı verim özellikleri üzerinde araştırmalar. **İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi**, İstanbul.
- Öğün, S. ve Gümüşdağ, H. 1999. Edirne ili süt sığırcılığı işletmelerinde uygulanan bakım ve besleme yöntemleri, **Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Tekirdağ.
- Öğün, S., Kaya, A. 1999. Gaziantep yöresindeki süt sığırlarının beslenme şekilleri. **Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Tekirdağ.
- Önal, A.R. ve Özder, M. 2008. Edirne ili damızlık sığır yetiştiricileri birliğine üye işletmelerin yapısal özellikleri. **Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi**, 5(2): 197-203.
- Özçelik, M., 2004. Burdur ili sığırcılığının durumu, sorunları ve Avrupa Birliği normlarında ve organik hayvancılık doğrultusunda çözüm önerileri. **I. Burdur Sempozyumu**, Burdur.
- Özduran, H. 2011. Zonguldak ili damızlık sığır yetiştiricileri birliğine üye olan ve olmayan işletmelerin sosyal ve ekonomik yönden incelenmesi; Çaycuma örneği. **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Çanakkale.
- Özyürek, S., Koçyiğit, R. ve Tüzemen, N. 2014. Erzincan ilinde süt sığırcılığı yapan işletmelerin yapısal özellikleri: Çayırılı ilçesi örneği. **Journal of Tekirdag Agricultural Faculty**, 11(3): 19-26.
- Sarı, A., (2004). Şam (Damascus) keçilerinde mevsim dışı oğlaklatmanın döl ve süt verim özellikleri üzerine etkileri. **Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi**, Hatay.
- Sarı, S., 1998. Çumra ve Altınekin ilçelerinde (Konya) bazı süt sığırı işletmelerinin yapısal durumu ve sorunları. **Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Konya.
- Sarıcan, C. ve Uçak, A. 1990. Farmer's information book. **AFC Agriculture and Food International Consulting GmbH Gluckstrasse 9D-5300 Bonn**.
- Sarıyel, V., 2013. Konya ilinde entansif koşullarda yetiştirilen Saanen keçilerinin adaptasyonu ve bazı verim özellikleri. **Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim, Dalı Doktora Tezi**, Konya.
- Savaş, S. ve Yenice, G. 2016. Rize ilinde yapılan süt sığırcılığının mevcut durumunun araştırılması. **Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi**, 11(1):74-83.
- Sezgin, Y., 2006. Bitlis İlinde Göçer Ailelerin Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri. **YYÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Van.

- Soysal, M. İ., Kök, S., Gürcan, K. E., ve Özduven, L. M. 2005. Edirne ili keçiciliği üzerine bir araştırma. **Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi** 3(1): 24-31.
- Şahin, O. 1994. Ayaş ilçesine bağlı köylerdeki süt sığırcılığının yapısı. **Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Ankara.
- Şahin, K., 1999. Doğu Anadolu bölgesi hayvancılığını olumsuz yönde etkileyen yapısal ve ekonomik sorunlar ve çözüm önerileri. **Uluslararası Hayvancılık '99 Kongresi**. 21- 24 Eylül 1999, İzmir. 590-595.
- Şahinler, z. ve Demir, Y. 2016. Ağrı ilinde küçükbaş hayvancılığın mevcut durumu, sorunları ve çözüm önerileri. **Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi**, 5(1): 16-26.
- Şekerden, Ö. 1986. Amasya İlinde Süt ve Besi Sığırcılığının Durumu, Sorunları ve Çözüm Yolları. **Amasya Tarım Sempozyumu**, Amasya Valiliği Yayınları, 3; 191-215, Amasya.
- Şekerden, Ö. 1988. Bafra Yöresinde Hayvan Yetiştiriciliğinin Durumu ve Sorunları. **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları**, No:18, Samsun.
- Şişman, C. B., Yılmaz, F. ve Gezer, E. 2009. Bolu yöresindeki küçükbaş hayvan barınaklarının yapısal durumu ve geliştirme olanakları. **Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi**, 6(2): 179-189.
- Tahtabıçen, E. 2008. Tekirdağ damızlık sığır yetiştiricileri birliğine kayıtlı bazı işletmelerde yetiştirilen siyah alaca sığırların süt verim özelliklerini etkileyen çevre faktörlerinin belirlenmesi. **Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Tekirdağ.
- Tilki, M., Sarı, M., Aydın, E., Işık, S. ve Aksoy, A. R. 2013. Kars ili sığır işletmelerinde barınakların mevcut durumu ve yetiştirici talepleri: I. mevcut durum. **Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, 19(1): 109-116.
- Tozlu, H., (2006). Amasya ili kıl keçisi ıslah projesi kapsamında elde edilen Saanen x kıl keçisi (F1) melezleri ile saf kıl keçilerinin büyüme ve diğer yetiştiricilik özellikleri bakımından mukayesesi. **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi**, Samsun.
- Tozlu, H., Olfaz, M. 2007. Karadeniz bölgesi keçi yetiştiriciliğinin mevcut durumu, sorunları ve çözüm önerileri. **3. Ulusal Zootekni Öğrenci Kongresi**. 17-18 Mayıs 127-133, Kahramanmaraş.
- Tölü, C., Daş, G., Yurdabak, S., Uğur, F., Konyalı, A., Savaş, T., Aktürk, D. ve Turkan, H. 2007. Türkiye'nin önemli hayvancılık bölgelerinden Biga koyuncululuğuna genel bir bakış. **V. Zootekni Bilim Kongresi**. 5-8 Eylül, Van.
- Tugay, A., 2004. Giresun Yöresindeki Süt Sığırcılığı işletmelerinin genel değerlendirmesi. **YYÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Van.
- Tuik, 2015. www.tuik.gov.tr
- Tutkun, M. 1999. Diyarbakır ili merkez ilçeye bağlı köylerdeki süt sığırcılığının yapısı. **Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Ankara.
- Tüfekçi, H. ve Olfaz, M. 2015. Kastamonu ili küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin sorunları ve çözüm önerileri. **Türk Tarım Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi**, 3(7): 577-582.

- Tümer, S. ve Ağmaz, A. 1989. Ege bölgesi süt ve besi sığırcılığı işletmelerinin çeşitli verim özellikleri üzerinde bir araştırma. **Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Yayınları**, 4; 60-66, Menemen, İzmir.
- Yulaıçı, A., Pul, M., 2005. Samsun ilinde kaba yem üretimin sınırlayan problemlerin belirlenmesi. **G O Ü, Ziraat Fak. Dergisi**, 2005, 22 (1), 73-81.

ÖZGEÇMİŞ

Yazar, 1976 yılında Gaziantep ili Nizip ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Gaziantep İli Nizip İlçesinde tamamladıktan sonra 1996 yılında Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümünü kazandı ve 2001 yılında bu bölümden Ziraat Mühendisi unvanı ile mezun oldu. 2004-2011 yılları arasında Hatay ili Kırıkhan ilçesinde yer alan Özbirlik Tarım Zirai İlaç ve Gübre Bayisinde mesul müdür olarak çalıştı. Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde 2011 yılından beri mühendis unvanı ile görev yapmaktadır.

EKLER

Sayın Katılımcı;

Bu anket çalışması Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalında yürütülmekte olan bir yüksek lisans tezi için yapılmaktadır. Amaç, Genç Çiftçi Projesinde yaşanan sorunları tespit etmek ve bu sorunlar için çözüm önerileri oluşturmaktır. Ankete katılımı gönüllülük esastır. Bu form ve kişisel bilgileriniz hiçbir kişi ya da kurum ile paylaşılmayacaktır.

Anket Formu

1. Adı Soyadı : Tarih:
2. Adres :
3. Telefon no :
4. Eğitim düzeyi ve yaş : Cinsiyet:
5. Medeni hal ve aile fert sayısı :
6. Geçim Kaynağı
a) Bitkisel üretim ve hayvancılık b) Sadece hayvancılık c) Diğer
7. Arazi durumunuz nedir?
a) Bahçe (.....dönüm)
b) Tarla (.....dönüm)
c) Sulu tarım (.....dönüm)
d) Bahçe ve tarla (.....dönüm)
8. Arazi sahiplik durumunuz nedir?
a) kendi malı b) kira c) diğer
9. Projeye dâhil olmadan önce nerede ikamet ediyordunuz?
a) Köyde b) Şehirde c) Köyde ikamet edip şehire çalışmaya gidiyorum.
10. Projeye dâhil olmadan önce hangi iş ile meşguldünüz?
Belirtiniz.....
11. Projeye dâhil olduktan sonra proje dışında bir iş ile uğraşıyor musunuz
a) Evet; **Belirtiniz.....** b) Hayır
12. Hangi tür/ırktan hayvan talep ettiniz?

13. Size hangi tür/ırk hayvan verildi?

* Kilis keçisi baş

* İvesi koyun.....baş

* ırkı inek baş

*Diğer.....baş

*Kıl keçi.....baş

* koyunu.....baş

14. Size verilen hayvanların yaşları nedir?

* Kilis keçisi

* İvesi koyun.....

* ırkı inek

*Diğer.....

*Kıl keçi.....

* koyunu.....

15. Projede verim yönünde tercihinize uyuldu mu?

a) Evet

b) Hayır

16. Projeye dâhil olmadan önce yetiştiricilikle uğraşıyor muydunuz?

a) Evet

..... yıl

b) Hayır

17. Proje dahilinde üretim amacınız nedir?

a) Et (Besi)

b) Süt

c) Et-Süt

d) Et-Süt-Yapağı/Kıl

18. Kullandığınız barınak tipi nasıldır?

a) Kapalı ağıl/ahır

b)Yarı açık ağıl/ahır

c) Yazın açık kışın kapalı ağıl/ahır

f) diğer

19. Barınağınızın konumu aşağıdakilerden hangisidir?

a) Müstakil

b) Ev altı

c) Diğer

20. Barınağınızda kullandığınız yapı malzemesi nedir?

a) Kerpiç

b) Briket

c) Taş

d) Diğer

21. Barınak zemin malzemesi?

a) beton

b) toprak

c) ızgara

d) kavu uk altlık

e) diğer

22. Barınak çatı malzemesi?

a. kiremit

b. Çinko

c. atermit

d. sandviç panel

e. diğer

23. Hayvanlarda beslemeyi nasıl yapıyorsunuz?

a) Meraya dayalı olarak

b) Mera ve elden besleme

c) Sürekli barınakta

(Elden besleme)

24. Hayvanlara kesif (sunni/fabrika) yem veriyor musunuz?

a) Evet

b) **Hayır (27. Soruya geçiniz).**

25. Kesif yemi nerden alıyorsunuz?

- a) Kendim hazırlıyorum b) **Yemciden alıyorum (27. Soruya geçiniz).**

26. Hangi yem hammaddelerini kullanıyorsunuz? **(Birden fazla seçenek işaretlenebilir).**

- a) Arpa b) Buğday c) Küspe d) Kepek e) Saman
f) Diğer.....

27. Kaba yem (ot) veriyor musunuz? **(Birden fazla seçenek işaretlenebilir).**

- a. Fiğ b) Yonca c) Saman d) Mısır silajı e) Diğer.....

28. Mer'a imkânına sahip misiniz?

- a) Evet b) **Hayır (30. Soruya geçiniz).**

29. Mer'anın mülkiyeti kime aittir?

- a) Kendi malı b) Köy ortak merası c) Orman ve tarla kenarlarında

30. Yem bitkisi yetiştiriyor musunuz?

- a) Evet b) **Hayır (32. Soruya geçiniz).**

31. Ne tür yem bitkisi yetiştiriyorsunuz? **(Birden fazla seçenek işaretlenebilir).**

- a) Yonca b) Fiğ c) Mısır d) Yulaf e) Çavdar f) Diğer

32. Hayvanlarda her hangi bir kayıt tutuyor musunuz?

- a) Evet b) **Hayır (35. Soruya geçiniz).**

33. Ne tür kayıtlar tutuyorsunuz?

- a) Doğum kayıtları b) Süt verimi kayıtları d) diğer

34. Ne kadar süredir kayıt tutuyorsunuz? Süreyi belirtiniz

35. Hayvanlarınızda çiftleştirmeleri-tohumlamayı nasıl yapıyorsunuz?

- a) Doğal b) Suni tohumlama

36. Kızgınlık toplulaştırması (teke/koç etkisi, hormon uygulama) yapıyor musunuz?

- a) Evet b) Hayır

37. Teke/Koç katımını hangi ayda yapıyorsunuz? Belirtiniz

38. Hayvanların gebe kalmasında sorun yaşıyor musunuz?

- a) Evet Belirtiniz..... b) Hayır

39. Gebelik döneminde hayvanlara ek yem veriyor musunuz?

- a) Evet Kuru ot:..... kg, Kesif yem kg. Diğer kg
b) Hayır

40. Doğum sonrası göbek bakımı yapıyor musunuz?
a) evet b) hayır
41. Yavrularda emiştirme süresini ne kadar yapıyorsunuz? Belirtiniz Gün
42. Yavru büyütme sisteminiz nedir?
a) emişme b) kava/biberon ile anne sütü c) mama d) diğer
43. Yavrulara sütün haricinde yem veriyor musunuz?
a) Evet b) **Hayır (45. Soruya geçiniz)**
44. Yavrulara ek yem olarak ne veriyorsunuz? **(Birden fazla seçenek işaretlenebilir).**
a) Kesif yem b) Kuru ot c) Diğer. Belirtiniz.....
45. Hayvanlarınızı kaç gün sağlıyorsunuz? Belirtiniz.....
46. Hayvanlarda sağımı nasıl yapıyorsunuz?
a) Elle b) Makine ile
47. Hayvanlardan elde etmiş olduğunuz ürün miktarları ne kadar?
a) İnek sütü.....kg b) Keçi sütü.....kg c) Koyun sütü.....kg
48. Elde ettiğiniz sütü nasıl değerlendiriyorsunuz? **(Birden fazla seçenek işaretlenebilir).**
a. Çiğ süt olarak b) Peynir olarak c) Yoğurt olarak d) sadece yavruya veriyoruz
49. Elde ettiğiniz ürünü nasıl satıyorsunuz? **(Birden fazla seçenek işaretlenebilir).**
a) Perakende olarak b) Mandıraya vererek c) Özel kuruluşa d) diğer
50. Hayvanlarda sağlık koruma yapıyor musunuz?
a) Evet b) **Hayır (52. Soruya geçiniz)**
51. Hayvanlarda sağlık korumayı nasıl yapıyorsunuz? **(birden fazla seçenek işaretlenebilir)**
a) Yılda bir kez iç-dış parazit mücadelesi yapıyorum.
b) İlkbahar ve sonbaharda iç-dış parazit mücadelesi yapıyorum.
c) Vitamin takviyesi yapıyorum.
d) İhtiyaç durumunda veteriner hekime başvuruyorum.
e) Diğer.....

52. Hayvanlara yıllık hangi aşıları yaptırıyorsunuz? **(Birden fazla seçenek işaretlenebilir).**

- a) Çiçek b)Brucella c) Enterotoksemi (Anız aşısı) d) Agalaksi
e) Keçi ciğer aşısı Diğer.....

53. İşletmenizde genellikle hangi tür sağlık problemleri ile karşılaşıyorsunuz?

- a) Ayak ve tırnak b) Mastitis c) Yavru atma d) Güç doğum e) Diğer.....

54. Hayvanlarda besi yapıyor musunuz?

- a) Evet b) **Hayır (58. Soruya geçiniz)**

55. Hayvanlarda besiyi nasıl yapıyorsunuz?

- a) Kuzu/Oğlak besisi b) Toklu/Çebiç besisi
c) Mera besisi d) Ağılda besi
e) Meraya ilaveten elden yemleme

56. Beside hangi yemleri kullanıyorsunuz?

- a) Kesif yem
b) Kendim hazırlıyorum. Belirtiniz () Arpa () Buğday () Küspe ()
Saman () Diğer

57. Besi sonunda elde ettiğiniz hayvanları nereye satıyorsunuz?

- a) Kasaba b) Tüccara c) Hayvan pazarında d) Entegre tesis e) Diğer.....

58. Doğum sezonu damızlık dışı hayvanları nereye satıyorsunuz?

- a) Kasaba b)Tüccara c) Damızlık olarak satıyorum d) Diğer.....

59. İşletmenizde yaşadığınız en büyük sıkıntı hangisidir? **(Birden fazla seçenek işaretlenebilir).**

- a) Pahalı yem maliyeti b) Koyuncululuğun/Keçiciliğin/sığırcılığın karlı bir iş olmaması c) Hayvanların bakımının zor oluşu d) Pazar yetersizliği
g)Diğer.....

60. Devletten öncelikli beklentiniz nedir? **(Birden fazla seçenek işaretlenebilir).**

- a) Kredi desteği b) Veteriner Hekim Desteği c)Damızlık Temini d) Bilgi Desteği e) Pazarlama Konusunda Destek f) Barınak desteği g) Diğer.....

61. Proje denetim süresinden sonra (3 yıl) hayvancılığa devam etmeyi düşünüyor musunuz?

- a. evet b. hayır Neden?

62. Projenin başarısı ile ilgili kişisel görüş ve öneriniz nedir?